

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra severoamerických studií

Bakalářská práce

2021

Sára Žáková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra severoamerických studií

**Státní převrat jako prostředek získání moci
Huga Cháveze a formování
socialismu 21. století**

Bakalářská práce

Autor práce: Sára Žáková

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Francis Raška, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. 4. 2021

Sára Žáková

Bibliografický záznam

ŽÁKOVÁ, Sára. *Státní převrat jako prostředek získání moci Huga Cháveze a formování socialismu 21. století*. Praha, 2021. 38 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Mezinárodních studií. Katedra severoamerických studií. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Mgr. Francis Raška, Ph.D.

Rozsah práce: 82 599 znaků včetně mezer. Bez obou verzí anotací, anglického závěru a poznámek pod čarou.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Státní převrat jako prostředek získání moci Huga Cháveze a formování socialismu 21.století“ se zabývá obdobím mezi lety 1992 a 1998. Definuje pojem „státní převrat“ a aplikuje ho na případu Venezuely v roce 1992. Práce zkoumá budoucí význam státních převratů v rámci politického růstu Huga Cháveze. Dále se zaměřuje na osobnost Huga Cháveze a jeho filosofii „chavismu“, která je klíčovou při tvorbě tzv. socialismu 21.století. Právě do modelu „socialismu 21.století“ přešla Bolívarská republika Venezuela po zvolení Huga Cháveze prezidentem, v prosinci roku 1998. První roky jeho prezidentství se nazývají bolívarská revoluce, po Chávezově velkém historickém vzoru Simónu Bolívarovi. Pojem revoluce v tomto případě symbolizuje spíše zrod státu nového smýšlení než samotný politický akt. Práce tak demonstruje bolívarskou revoluci na konkrétních prvcích a počinech prezidenta Huga Cháveze, při změnách politického a socioekonomického charakteru Venezuely. Dále je v práci k dispozici závěr, odpovídající na výzkumnou otázku a shrnující hlavní myšlenky práce.

Annotation

The bachelor's thesis "A state coup as a means for Hugo Chávez to attain power and to form 21st century socialism" focuses on the timeframe between 1992 and 1998. It defines the term "state coup" and applies it to the Venezuelan case study in 1992. The thesis studies the future meaning of state coups in terms of Hugo Chávez's political growth. Furthermore, it focuses on Hugo Chávez as a person and his philosophy of "chavism" which is key to the formation of 21st. century socialism. It is this model of "21st century socialism" into which the Bolívar republic of Venezuela entered after the election of Hugo Chávez as president in December of 1998. The first steps of his presidency are called the Bolívar revolution after Chávez's great historical role model Simón Bolívar. In this case the term revolution symbolizes the birth of a nation with a new mindset rather than a mere political act. The thesis therefore demonstrates the Bolívar revolution on specific attributes and acts of Hugo Chávez during changes of the political and socioeconomic character of Venezuela. The thesis contains a conclusion that answers the research question and summarizes its main findings.

Klíčová slova

Socialismus 21. století, chávismus, bolívarská revoluce, státní převrat, Hugo Chávez, Venezuela, ústava, prezident, volby

Keywords

21st. century socialism, chavism, bolivarian revolution, state coup, Hugo Chávez, Venezuela, constitution, president, elections

Title

A state coup as a means for Hugo Chávez to attain power and to form 21st century socialism

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. PhDr. Mgr. Francisovi Raškovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce a panu prof. PhDr. Michalovi Kubátovi, Ph.D., vedoucímu bakalářského semináře, za jejich odborné rady a pomoc při psaní bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	2
1 STÁTNÍ PŘEV RAT.....	6
1.1 DEFINICE A TYPOLOGIE	6
1.2 STÁTNÍ PŘEV RAT NEBO REVOLUCE?	7
1.3 PODMÍNKY, PŘÍČINY A DŮVODY STÁTNÍHO PŘEV RATU	8
2 VENEZUELA PŘED ROKEM 1992.....	11
2.1 HISTORIE A VÝVOJ POLITICKÝCH SMĚRŮ ZEMĚ.....	11
2.2 EKONOMIE A SPOLEČNOST ŘÍZENÁ ROPNÝM PRŮMYSEM.....	13
3 OSOBNOST HUGA RAFAELA CHÁVEZE FRÍASE	15
4 OD NEÚSPĚŠNÝCH PŘEV RATŮ PO BOLÍVARSKOU REVOLUCI	16
4.1 ÚNOROVÝ A LISTOPADOVÝ PŘEV RAT 1992.....	16
4.2 VENEZUELA V LETECH 1993-1998.....	20
4.3 VÍTĚZNÉ VOLBY 1998; HUGO CHÁVEZ PREZIDENTEM VENEZUELY	22
5 BOLÍVARSKÁ REVOLUCE; POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ PROMĚNA VENEZUELY VLÁDOU HUGA CHÁVEZE	23
5.1 BOLÍVARSKÁ REPUBLIKA VENEZUELA A JEJÍ NOVÁ ÚSTAVA	23
5.2 SOCIALISMUS 21. STOLETÍ	24
5.3 PROMĚNA DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKY	25
5.4 SOCIÁLNÍ MISE K VYROVNÁNÍ ROZDÍLŮ MEZI SPOLEČENSKÝMI VRSTVAMI OBYVATEL.....	26
5.5 EKONOMICKÁ PROMĚNA VENEZUELY BOLÍVARSKOU REVOLUCÍ.....	28
ZÁVĚR.....	31
SUMMARY	32
POUŽITÁ LITERATURA.....	34

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je „Státní převrat jako prostředek získání moci Huga Cháveze a formování socialismu 21. století“. Zaměřuje se na Venezuelu a období mezi lety 1992 a 1998, tedy na politický a socioekonomický vývoj země v souvislosti s osobou Huga Cháveze.

V roce 1989 nastoupil prezident Carlos Andreas Pérez své druhé funkční období a tím vznikla v politice Venezuely řada kontroverzí. Venezuela, do té doby země fungující na demokratických principech, se začala potýkat s řadou politických a socioekonomických problémů, které měly za následek pobouření společnosti a ohrožení stability politického systému státu. Venezuela se s takovými problémy potýkala již od roku 1983, nic méně v roce 1989 skutečně eskalovaly. Hlavním důvodem těchto nepokojů ze strany společnosti bylo zavedení nutných ekonomických proměn země, v reakci na celosvětovou situaci v rámci poklesů cen ropy. Právě ropa totiž ve Venezuele představuje primární zdroj ekonomické prosperity. Pozdější devalvací měny byla pouze posílena nespokojenost obyvatel, mezi kterými vzrostla úroveň kriminality, a naopak se prohloubily sociální rozdíly mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Veškeré události posledních let vyvrcholily krvavým občanským povstáním „Caracazo“ v roce 1989. Tehdy byly ozbrojené složky pověřeny vládou k ostrému zásahu proti civilistům, což se stalo pro policisty i vojáky traumatizující. Vznikla tak nedůvěra vůči vládě, která se plně projevila o tři roky později, tedy v roce 1992.¹

Události roku 1992 jsou klíčovými pro směr, jakým se Venezuela v následujících letech ubírala a vedou až k formování „socialismu 21. století“ Hugem Chávezem. Opakující se občanské nepokoje, extrémní rozdíly mezi hrstkou bohatých a většinou chudých obyvatel, korupční tendence vlády a nedůvěra vládě ze strany ozbrojených složek vyústily v pokusy o dva státní převraty, únorový a listopadový. Hlavním cílem těchto převratů, zosnovaných a podporovaných armádou, bylo poukázat na nefunkčnost a zkorumpovanost politického systému dvou vládnoucích politických stran, získat moc a následně přetvořit Venezuelu tak, aby všichni její obyvatelé měli stejné příležitosti a životní úroveň. Dále si hnutí „Movimiento Bolivariano Revolucionario 200“, které stálo za přípravou a realizací těchto převratů, kladlo za cíl změnit monokulturu ekonomické prosperity země (tedy naprosto dominující ropný průmysl), jelikož by tím v budoucnu země mohla spíše trpět než prosperovat.² Přes veškeré

¹ Jan Klíma, *Přehled dějin Latinské Ameriky* (Hradec Králové: Gaudeamus, 2011), s. 181-185, 221.

² Alma Guillermoprieto, „Don't cry for me, Venezuela“, *The New York review* (blog), 6. října 2005, <https://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/>

úsilí v rámci příprav, organizace a profesionálního provedení obou státních převratů se nepodařilo ani jeden realizovat úspěšně. Přesto se díky těmto pokusům prohloubilo povědomí o nefunkčnosti politického systému a reálně nevyhovujících životních podmínkách napříč společností. Lidé začali vnímat a projevovat svou nedůvěru vládě i principu demokracie v zemi. Státní převraty byly sice neúspěšné, Hugo Chávez byl posléze zatčen a odsouzen k vězení, ale na základě odkrytí „vládních praktik“ a deklarace rovnosti pro všechny obyvatele se stal lidovým hrdinou bojujícím za lepší život v zemi. Nakonec i přes svůj neúspěch převraty vedly k odstoupení tehdejšího prezidenta Péreze z funkce, na základě soudních procesů a práce s důkazy o jeho korupčních praktikách.³

Zvolením nového prezidenta R. Caldery se Hugo Chávez dostal na svobodu a již v roce 1994 tak mohl začít realizovat svůj plán otevřeného boje proti korupci a za rekonstrukci politických a socioekonomických řádů země. Právě R. Caldera byl podporovatelem Movimienta 200 a měl se stát dočasným prezidentem v případě úspěchu jednoho ze státních převratů z roku 1992. Amnestoval tak nejen H. Cháveze, ale i mnoho dalších aktivně se podílejících vojenských představitelů na těchto převratech.⁴ H. Chávez otevřeně nedůvěřoval spravedlivosti politického systému, a proto se domníval, že není možné legitimně uspět ve volbách. Proto jeho primárním cílem bylo rozšířit mezi obyvateli myšlenku „socialismu 21. století“, a tedy možnost, jak přetransformovat Venezuelu tak, aby byly odstraněny disfunkce stávajícího vládního systému a enormní rozdíly ve společnosti související z vysokou mírou korupce v zemi. Během doby, kdy společně se svými příznivci objížděli napříč Venezuelu si ale uvědomil, že jeho popularita je dostatečně vysoká, aby se o kandidaturu na post prezidenta pokusil.⁵ Tím pádem přehodnotil své plány a začal se více věnovat aktivitám zasahujícím přímo do politického dění. Průzkumy z roku 1995 pak potvrdily, že je Hugo Chávez obyvateli Venezuely vnímán jako třetí nejvlivnější osobnost země, mimo vládnoucí politické strany.⁶ V prosincových volbách 1998 pak zvítězil nad svým protikandidátem s výsledkem 56.2 % hlasů a stal se dalším prezidentem Venezuely.⁷

³ Cristina Marcano a Alberto Barerra Tyszka, eds., *Hugo Chávez: The Definitive Biography of Venezuela's Controversial President* (New York: Random House, 2007), 352.

⁴ Diana Jean Schemo, „Venezuela Pulls Off Revolution At The Polls“, *The New York Times* (blog), 9. prosince 1998, <https://www.nytimes.com/1998/12/09/world/venezuelan-pulls-off-revolution-at-the-polls.html>

⁵ Lenka Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“ (Diplomová práce, Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010), s. 6-8, 90.

⁶ Damarys Canache, „From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez“, *Latin American Politics and Society* 44, č.1 (Jaro, 2002): 69-90, <https://www.jstor.org/stable/pdf/3177111.pdf?refreqid=excelsior%3A561c5309dec3cbb50e7b8da7c98045ac>

⁷ John D. Martz, „Venezuela: The Hugo Chávez presidency“, *Britannica* (blog), 12. května 2005, <https://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Hugo-Chavez-presidency>

Prakticky ihned po svém zvolení začal pracovat na politických i socioekonomických proměnách země, které podložil transformací ústavy tak, aby se změny staly zcela legitimními. Tuto obrodu země nazýval „bolívarskou revolucí“ po vzoru Simóna Bolívara. Bolívarská revoluce v zemi zakořenila princip „socialismu 21. století“ postavený na podněcování třídního boje, dostupné zdravotní péči a vzdělání či armádní integritě.^{8 9} Tento model Chávez odkoukal od spřátelené Kuby, jejíž socioekonomické programy mu byly inspirací.¹⁰ „Socialismus 21. století“ se tak stal novou érou vývoje Venezuely a nesl s sebou mnoho kladů i záporů. Zejména chudší obyvatelstvo takový model vítalo, protože automaticky zvyšoval jejich životní úroveň a možnost plnohodnotného začlenění se do fungování společnosti. Na druhou stranu se setkával s vlnou kritiky, zejména od velmocí, jako USA. Politologové „socialismus 21. století“ označovali jako chaotický komunistický experiment, s řadou nedomyšlených prvků a cílem podmanit si venezuelskou ekonomiku, proti čemu dříve sám Hugo Chávez brojil.¹¹

Na základě předešlých informací se tak formuluje výzkumná otázka, stěžejní pro tuto práci. *Jak se podařilo Hugu Chávezovi získat popularitu a moc, přesto, že státní převraty z roku 1992 nebyly úspěšné?* Právě touto otázkou se bakalářská práce zabývá a odpovídá na ni. Pracuje se zde s hypotézou, že popularita Huga Cháveza výrazně vzrostla po státních pučích, které přispěly k národnímu uvědomění a přesto, že nebyly úspěšné, odhalily nové možnosti vývoje politického a socioekonomického spektra tak, jak je Hugo Chávez představoval. Tyto možnosti pak úzce souvisí s formováním „socialismu 21. století“ a tedy aplikováním filosofie „chávismu“ do tehdy nerovné společnosti.

Bakalářská práce je rozdělena na čtyři hlavní části. První část deskriptivní metodou charakterizuje principy státního převratu z politologického hlediska a definuje rozdíl mezi státním převratem a revolucí. Tato podkapitola byla do práce zařazena vzhledem k častému a mylnému stavění „bolívarské revoluce“ na úroveň státních převratů. Bylo proto třeba zdůraznit pojem revoluce jako takové a vysvětlit, proč „bolívarská revoluce“ není revolucí v pravém slova smyslu, ale jedná se o ucelené období vlády Huga Cháveza spojené s obrodou politických a socioekonomických reálií země. Druhá část práce se zabývá historií

⁸ Gregory Wilpert, „Venezuela’s New Constitution“, *Venezuelanalysis* (blog), 27. srpna 2003, <https://venezuelanalysis.com/analysis/70>

⁹ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveza“, s. 8-11.

¹⁰ *Ibid.*, s. 21-22.

¹¹ Bart Jones, *Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution* (Londýn: The Bodley Head, 2008), s. 12, 600.

země před rokem 1992 a stručně tak popisuje politické, ekonomické a sociální struktury Venezuely, které vyvstaly na základě historického vývoje. Třetí část práce charakterizuje osobnost Huga Cháveze, zkoumá důvody, principy a cíle dvou vojenských státních převratů z roku 1992 a zabývá se obdobím mezi lety 1992-1998, které byly důležité pro budoucí politický profil Huga Cháveze. Rovněž je zde zmapován průběh prezidentských voleb v roce 1998. Poslední část práce se věnuje období po zvolení Huga Cháveze prezidentem, vysvětluje pojem „socialismus 21.století“, objasňuje filosofii „chávismu“ a demonstruje tyto dva termíny na konkrétních případech politických a socioekonomických změn v rámci období „bolívarske revoluce“. Je zde věnována pozornost transformaci ústavy, ze které pak ostatní změny vycházejí.

Práce je zpracována za pomoci různých primárních i sekundárních zdrojů, zejména v anglickém a španělském jazyce. Jsou zde využity knihy zabývající se státním převratem, v tomto případě bylo pro zpracování práce nejpodstatnější dílo Marka Bankowicze, *Státní převrat*. Dále jsou v práci využívány knihy shrnující historický vývoj oblasti Latinské Ameriky, zejména pak *Přehled dějin Latinské Ameriky* od Jana Klímy či *The history of Venezuela*, napsané H. M. Tarverem a Julií Frederick. Kniha od Michaela McCaughana *The battle of Venezuela* podrobně rozebírá státní převrat 1992 a popisuje principy „bolívarske revoluce“, proto se také stala pro práci přínosnou. Stejně tak, jako online rozhovor s Josefem Opatrným o osobnosti a počinech Huga Cháveze. Charakteristikou osobnosti Huga Cháveze se také zabývá dílo *Hugo Chávez: The Definitive Biography of Venezuela's Controversial President* napsané Cristinou Marcano a A.B Tyszkou. Stěžejním pro bakalářskou práci je rozsáhlé dílo Barta Jonese s názvem *Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution*, které velmi podrobně zkoumá život a politické smýšlení Huga Cháveze v kombinaci s časovou osou historických událostí. V práci je rovněž použita řada dobových internetových článků a analýz. V neposlední řadě je zde citováno z několika diplomových prací, které se staly doplňkovými, ale podstatnými zdroji.

Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii, aplikující principy státního převratu na případě Venezuely. Deskriptivní metodou je zde charakterizováno období mezi roky 1992-1998 v souvislosti s osobou Huga Cháveze.

1 STÁTNÍ PŘEVRAAT

1.1 DEFINICE A TYPOLOGIE

Státním převratem se rozumí dobytí politické moci na základě využití nelegálních praktik, mnohdy doprovázených násilím. Jeho cílem je změna politické podoby státu. Přebvat nastává za různých okolností v různých formách, ale vždy je to náhlý akt doprovázený zpravidla násilím, který destabilizuje dříve zavedené politické pořádky v daném státě. Ve většině případů je státní převrat vykonán za pomoci ozbrojených složek, existuje ale také civilní forma. V obou případech je v popředí osoba, která má již vybudované nějaké politické konexe či přímo politické postavení.¹² Na základě předchozích informací pak definice státního převratu zní takto: „Je to protizákonné svržení politické moci malým, zato významným segmentem spiklenců, kteří se chopí moci na základě aplikace strategie šoku. Tedy náhlé a nečekané akce, pod výhružkou násilí, či jeho využití.“¹³

¹⁴Politická změna, jež nastane je dílem malé skupiny, proto jí nepředchází občanské demonstrace ani jiné masové akce.“¹⁵

Základním způsobem získání moci ve státě se téměř po celé Latinské Americe stal tzv. *pronunciamiento* neboli převrat vojenský. Existuje však několik způsobů, určení přesného typu „Chávezových převratů“. Dle politologa Samuela P. Huntingtona je typologie státního převratu založena na politickém cíli aktérů daného převratu. Tato metoda rozděluje státní převrat na tři typy: vládní, revoluční a reformistický.¹⁶

Dle definice S. Huntingtona lze státní převrat ve Venezuele zařadit do skupiny převratů revolučních. *Revolutionary coup* mají za cíl nastolit zcela novou vládu jako subjekt moci. Vyznačují se vyznáváním nové ideologie. Zaměřují se na zájmy sociálních skupin, které byly dříve znevýhodňovány a následkem provedení této formy převratů je nastolení nových politických, ekonomických a sociálních struktur státu.¹⁷ Měřítkem, určujícím kategorii převratů dle E. Luttwaka, je míra participace ozbrojených složek. *Pronunciamiento* je jednou z kategorií a označuje státní převrat pomocí vojenských sil,¹⁸ tedy ty venezuelské. Konečně William R. Thompson jednoduše navrhuje typologii převratů podle míry úspěchu

¹² Marek Bankowicz, *Státní převrat* (Praha: Dokořán, 2010), s. 15-19, 118.

¹³ Edward Luttwak, *Coup d'état; practical handbook* (Londýn: The Penguin Press, 1968), s. 24, 215.

¹⁴ Lukáš Martinák, „Teorie vojenského převratu“ (rigorózní práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2016), s. 13-46, 162.

¹⁵ Bankowicz, „Státní převrat“, 19.

¹⁶ Ibid., 30-38.

¹⁷ Ibid., 33.

¹⁸ Luttwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 24.

aktérů na: úspěšné, neúspěšné a kompromisní.¹⁹ Vzhledem k dalším událostem je zřejmé, do jaké kategorie spadá Venezuela.

1.2 STÁTNÍ PŘEV RAT NEBO REVOLUCE?

Bolívarská revoluce. Období, které převrátilo život ve Venezuele vzhůru nohama. V krátkém úvodu této podkapitoly je třeba zdůraznit, že „bolívarská revoluce“ je názvem období, začínajícího 6 let po státních převratech v zemi, iniciovaných Hugem Chávezem. V tomto případě se nejedná pouze o revoluci, jakožto politologický termín, nýbrž o „obrodné“ období Venezuely, trvající několik let. Podkapitola se věnuje komparaci těchto dvou způsobů získání politické moci, v jejich základních kritériích. (Poznámka autora)

Revoluce je relativně mladým pojmem, ačkoliv ve svém původním slova smyslu označuje navrácení politického řádu do starých kolejí s možnými inovacemi. Nyní chápeme revoluci, po vzoru Velké francouzské revoluce, jako kompletní nahrazení starých pořádků novými, za pomoci nás a násilí. Revoluce přináší zcela nový obraz skutečnosti ve státě, kde proběhla.^{20 21}

Jaké jsou tedy hlavní rozdíly revoluce a státního převratu? Obecně revoluce vzniká iniciativou z řad občanů, je to masová záležitost lidu. Iniciátory státního převratu jsou (ve velké většině) militantní jednotky doprovázené hlavními aktéry z politického prostředí. Převrat není, co se týče počtu osob, podílejících se na něm, tak masovou záležitostí, jako revoluce. Ačkoli existuje výjimka na příkladu Bolševické revoluce, která svým charakterem spíše připomíná státní převrat, za revoluci převlečený.²² Z hlediska četnosti je revoluce, dle významného italského politologa Giovanniho Sartoriho, něčím výjimečným, jelikož státní převraty se dějí mnohem častěji. Nejjasnější vysvětlení rozdílu mezi revolucí a státním převratem pak pramení z pera Maurice Agulhona. Revoluce ve svém vlastním smyslu slova není nedemokratická, jelikož pramení z dlouhodobé nespokojenosti většiny, která má stejný zájem ve změnách. Naproti tomu státní převrat ale nedemokratický je. A to přesto, že je proveden s dobrým úmyslem. Státní převrat je nelegální počín, který je podtrhován vojenskou silou a směřuje tím k potlačení odporu. Revoluci vnímá jako pokrokovou, vyžadující spravedlnost a „pro lid“. Jedná se o plynulý vývoj událostí, mající kontinuitu.

¹⁹ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 36.

²⁰ Ibid., s. 39-45.

²¹ Lutwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 24.

²² Rozbor Bolševické revoluce je obsáhlý, čerpáno: Bankowicz, „Státní převrat“, s. 39-61. Přirovnání je uvedeno jen pro demonstraci různých možných rozpětí v daných definicích.

Zatímco státní převrat náhle naruší a zbrzdí zajetý řád země. Centralizuje, což je přesným opakem revoluce, poskytující prostor zastupitelským mechanismům či parlamentarismu.²³

Zdrojem politické nespokojenosti uchylující se k revoluci jsou politicky neangažovaní lidé. Pohánění sociálními a ekonomickými problémy, které způsobila např. válka. Revoluce je věcí veřejnosti, celé společnosti. Státní převrat je řízen shora. Lidmi, kteří se nějakým způsobem podílí na politickém chodu státu. Vzhledem k tomu je zapotřebí státní převrat pečlivě plánovat, připravit se na různé alternativy a obklopit se důvěryhodnými lidmi, kteří znají svou přesnou funkci (pokusit se na svou stranu dostat ozbrojené složky). Revoluce je spíše spontánním výbuchem emocí, ovlivněným delší dobou plnou napětí a nespokojenosti. Proto se tyto dva, na první pohled podobné, principy získání politické moci liší.²⁴

1.3 PODMÍNKY, PŘÍČINY A DŮVODY STÁTNÍHO PŘEV RATU

Na podkladu žádného teoretického modelu nelze vysvětlit, na základě čeho, ke státním převratům dochází. Tím nelze demonstrovat, proč jsou ve většině států převraty možné a v jiných nepravděpodobné.²⁵ Svrhnout vládu je nelehký úkol, jelikož se opírá o ozbrojené složky a disponuje politickou silou.²⁶ Nejdůležitější jednotkou, vedoucí atentátníky usilující o převrat k úspěchu, je čas. Čím rychlejší a nečekanější převrat je, tím hlaději probíhá a je efektivnější. V případě, že se převrat rozvine a umožní vyústění řetězových reakcí, končí porážkou. Nejvíce kritickým obdobím převratu je doba od jeho počátku až do převzetí státní moci. Veškeré události, které se mezi těmito dvěma styčnými body odehrají, rozhodují o osudu a pověsti celého státního převratu.²⁷ Klíčovým faktorem pro předpoklad úspěchu při svržení moci je výchozí pozice těch, jež převrat plánují. Tam, kde se státní převraty dějí často, a tudíž nikoho neudivují, je šance na úspěšné provedení značně vyšší než v místech, kde jsou ojedinělé či zcela nezažité.²⁸ K úspěchu státního převratu není potřeba mobilizovat lid, vytvářet revoluční myšlenky ani povstalecké vlny. Stačí, když dobře organizovaná skupina vyčká vhodného okamžiku a odsune dosavadní vládu a následně plně převezme její moc. Vzhledem k historicky úspěšným státním převratům pak lze říct, že nejspolehlivější cestou, jako moc získat, je infrastrukturální podmanění si nejvýznamnějších míst daného státu. Tím je myšlena dopravní síť a pilířová

²³ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 45-47.

²⁴ Ibid., s. 48-57.

²⁵ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 65.

²⁶ Luttwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 53.

²⁷ Ibid., s. 54.

²⁸ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 65.

průmyslová střediska, což jsou jedny z nejdůležitějších prvků, podílejících se na fungování státu jako celku.²⁹ Výhodou je, pokud se veškerá moc soustředí do jednoho geografického bodu. Pak totiž lze dosáhnout kýženého výsledku státního převratu mnohem rychleji a efektivněji.³⁰ V dnešní době hrají během státního převratu obrovskou roli média, která slouží jako politický a propagandistický prostředek k utužení moci. Dále pak internet, jako rychlý a efektivní prostředek pro komunikaci s lidmi. Izoluje-li skupina připravující převrat dosavadní vládu od těchto zdrojů, je úspěch převratu téměř zaručen, z důvodu neschopnosti této vlády mobilizovat svoje příznivce. Sídla ústředních orgánů a centra politické moci nejsou zpravidla prioritou k obsazení, jelikož jejich samotná funkce je spíše symbolická. V ideálním případě se podaří převzít moc nad oběma výše zmíněnými pilíři naráz. Pokud to ale není možné, je lepší podmanit si nejprve informační infrastrukturu. Úspěšnost zaručuje přesná plánovanost a organizace akce, která je pak do posledního detailu aplikována, není zde místo pro nahodilost a improvizaci. Nejpříznivější je, pokud aktéři převratu nenarazí na odpor ozbrojených sil ani občanů země. Stane-li se však jedna z nepříznivých variant, je důležité co nejrychleji reagovat, aby bylo zamezeno vrhání špatného světla na aktéry převratu.³¹ Při plánování převratu je nutné si vytyčit to, co má být v první řadě dobyt. A přesně tento vytyčený cíl se pak musí stát prioritním při zahájení státního převratu.³² Zjednodušuje myšlenku Gregor Ferguson.

Ze sociálního hlediska je důležité mít pod kontrolou „inteligenci“, která disponuje velkou veřejnou aktivitou. Do téhle sociální skupiny lze zařadit studenty, členy různých svazů a aktivisty. Úspěchem je, pokud se tyto připojí na stranu aktérů státního převratu. Nedaří-li se tyto kruhy připojit k příznivcům státního převratu, je nezbytná jejich urychlená neutralizace a izolace hlavních představitelů jejich spolků. Dalším způsobem, jak přimět tyto kruhy ke spolupráci je vynucování si přízně silou.³³ Osoby připravující státní převrat si tak musí uvědomit, že nejdůležitějším úkolem³⁴ je neutralizovat opozici, a to vše v co nejmenším časovém rámci.³⁵

²⁹ Curzio Malaparte, *Státní převraty; jak se dělají a jak se jim zabraňuje*, (Praha: Orbis, 1933), 156., <http://librinostri.catholica.cz/download/MalaCStatPre-r.pdf>

³⁰ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 77.

³¹ Bankowicz, „Státní převrat“, s.67-68.

³² Gregor Ferguson, „Coup d'Etat: A practical manual“, (Dorset: Arms and Armour press, 1987), s. 47, 208.

³³ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 68-69.

³⁴ Po plánování, realizaci a obsazení informační infrastruktury.

³⁵ Luttwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 54.

Největší předpoklad pro realizaci státního puče mají jedinci, participující v obranných složkách.³⁶ Státní převrat je totiž založen na principu násilí, tudíž jedinci pohybující se ve sférách ozbrojených jednotek jsou přirozeně předurčeni k provedení převratu. Stát má k dispozici složky, které zajišťují vnitropolitickou i vnější bezpečnost. Obecně tím vnímáme ozbrojené síly jako policie, armáda nebo tajná služba. Ty mají legálně k dispozici zbraně, aby je mohly použít na případnou obranu státu. Nejčastěji při státním převratu hraje roli armáda, jakožto nejsilnější složka. Pokud se jednotně celá armáda aktivně zapojí do převratu, nelze očekávat nic jiného než úspěch, jelikož si je schopna vynutit přízeň zbylého státního aparátu i společnosti. Přesto, pokud nastane jen částečné zapojení armády do převratu, je důležité zajistit si pasivní přízeň nebo neutralitu zbytku. V opačném případě, pokud by vznikl mezi jednotlivými skupinami ozbrojený střet, mohlo by to mít velmi nešťastné následky. Jednotná podpora armády je pak klíčovou při organizaci státního puče jinými politickými elitami, nutno ale dodat, že takový převrat bývá raritou.³⁷ Je třeba zdůraznit, že státní převrat není to samé, jako vojenská akce. Během státního převratu platí absolutní nasazení všech potenciálních sil, k dosažení kýženého výsledku co nejrychleji, zatímco během vojenské akce bývá časté, nechat si určité rezervy lidských zdrojů na dobu pozdější.³⁸

K motivaci pro státní převrat, pod vedením armádních složek přispívají tři základní podněty. Zaprvé, dojde-li k ohrožení korporativních zájmů armády. Zadruhé, mají-li armádní funkcionáři politické názory neslučitelné s názory civilního vedení státu. A nakonec se k převratu armáda přikloní tehdy, pokud se ve společnosti i civilním vedení státu rozšíří politická ideologie, která je armádou považována za státu nebezpečnou.³⁹ Celkově pak k vojenskému převratu aspirují nedemokratické země, ve kterých je běžnou politickou praktikou pomocí násilí vnucovat své ideje. V tom případě vystoupí násilí ve formě armády proti násilí civilnímu. Výjimkou jsou státy fungující na principu totalitarismu, kde ozbrojené složky spolupracují s civilními a podílí se na násilném zavádění poslušnosti do společnosti, v takovém státě k vojenskému převratu není prostor. Naopak ve státech demokratických dochází k legálnímu získávání moci prostřednictvím svobodných voleb, tudíž politická moc je svěřena do rukou občanů, volících si své politické zástupce. Volby se pravidelně opakují,

³⁶ Přestože dle odborníků není jejich cílem rozpoutat brutalitu a používat přemíru fyzického násilí. U společnosti dochází spíše k psychologickému strachu ze zbraní.

³⁷ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 69-71.

³⁸ Luttwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 138.

³⁹ Bankowicz, „Státní převrat“, s. 70

proto by vojenský převrat v takových zemích nedával smysl.⁴⁰ Státnímu převratu neprospívá masové zapojení společnosti do politického dění.⁴¹ Navíc jsou zde ozbrojené složky pod civilní kontrolou.⁴²

Podnět pro vznik státního převratu přináší ekonomická krize, doprovázená vysokou mírou nezaměstnanosti a rapidní inflací. Další příčinou může být politická nestabilita v rámci vlády mnoha stran. K urychlení změny politického směru také přispívá dlouhá a bezvýsledná válka, která přináší apatii a frustraci.⁴³ Právě taková společnost tvoří příznivou půdu pro vznik státního převratu, jelikož se neangažuje v politických otázkách a snadněji přijímá příchozí novou vládu, bez projevu odporu. Aby převrat uspěl, musí být země samostatná, nedojde pak k zahraniční intervenci, která by akci narušila nebo rovnou zastavila.⁴⁴

2 VENEZUELA PŘED ROKEM 1992

2.1 HISTORIE A VÝVOJ POLITICKÝCH SMĚRŮ ZEMĚ

Prosincem roku 1819 započala za pomoci Simóna Bolívara⁴⁵ éra Velké Kolumbie. Tehdy se Venezuela a další státy na severu jihoamerického kontinentu vymanily ze španělské nadvlády a ústavou z roku 1821 pak potvrdily svou nezávislost. V roce 1830 se tento stát rozpadl vlivem odlišných politických názorů mezi centralisty a federalisty, rozpad rovněž vyvolaly rozpory mezi jednotlivými národy, spoluutvářejícími republiku. Z politického hlediska se tak osamostatněná Venezuela dostala do situace vládnoucího 1 % oligarchů⁴⁶, kontrolujících veškeré vládní instituce. Toto období skončilo v roce 1862, armádní vzpourou, při které došlo ke svržení vlády bratrů Monagasů. Hlavní motivací vzpoury, kromě malého prostoru pro demokracii, byla první finanční krize na základě ekonomické závislosti na exportu kaka a korupce bratrů Monagasových, kteří byli nejbohatšími muži Venezuely.⁴⁷ Roku 1864 vznikly Spojené státy Venezuely, které se

⁴⁰ Ibid., s. 73-77.

⁴¹ Ibid., s. 76.

⁴² Ibid., s. 73-77.

⁴³ Luttwak, „Coup d'état; practical handbook“, s. 28.

⁴⁴ Ibid., s. 36-37.

⁴⁵ Venezuelský politik a generál. Jeden z hlavních představitelů jihoamerického boje za nezávislost a následný prezident Velké Kolumbie. Nositelkou jeho jména se rovněž stala revoluce, která předcházela nástupu Huga Cháveze do funkce prezidenta Venezuely.

⁴⁶ Členové rodin vysokých byrokratických úředníků, bohatí obchodníci a statkáři. Ti nesou ve Venezuele označení „Caudíos“.

⁴⁷ To už od roku 1847, důsledkem tohoto vědomí byl převrat v březnu 1858.

skládaly z 20 federálních nezávislých států. Problémem začaly být narůstající rozpory mezi jednotlivými státy. Během 19.století proto prošla Venezuela více než 100 ozbrojenými politickými konflikty, usilujících o vládní převrat.⁴⁸

Začátkem 20.století se do čela země dostal generál Juan V. Gómez, jehož éra trvala dvacet sedm let⁴⁹. Nahradil tak Cipriana Castra, který ve své prezidentské funkci překlenul přelom století. Díky diktátorským praktikám se Gómezovi podařilo zemi sjednotit a tím dosáhnout stability, která přirozeně přitahovala zahraniční pozornost. Venezuelou tak díky zahraničním investorům, ropnému bohatství a vynucené stabilitě neotřásla ani jedna ze světových válek.⁵⁰ ⁵¹ Během druhé světové války se začíná zlehka formovat demokracie, pod vedením tehdejšího prezidenta Isaíase Mediny Angarita.⁵² Ve volbách 1945 nastal zvrát krátce poté, co byla úspěšná politická strana „Demokratická akce“ pod vedením mladého Rómula Ernesta Betancourta Bella, kterému Venezuelané přezdívají „otec demokracie“. Ten se stal prezidentem pro období let 1945 až 1948. Tehdy se však, za pomoci převratu chopila moci vojenská junta generála Marcose Péreze Jiméneze.⁵³ ⁵⁴ Ten se pokusil o masové znárodňování, aby dosáhl vyrovnání ekonomických rozdílů mezi vrstvami obyvatel. K vlnám masových protestů proti jeho korupčním praktikám, podporovaným tajnou policií, které provázely zadávání veřejných zakázek na výstavbu infrastruktury, se roku 1958 připojila i armáda a státní policie, čímž bylo zřejmé, že se tato forma vlády dál neudrží na nohou.⁵⁵

Mezi lety 1830-1958 vládli zemi civilisté pouhých devět let, to vypovídá o silném propojení politiky a armády. V roce 1959 přichází první svobodné demokratické volby přinášející společnosti vidinu demokracie. Přímým hlasováním byl zvolen Rómulo Betancourt, který se vrátil z politického exilu v New Yorku. Ústava z roku 1961 pak ukotvuje nový volební systém prezidenta a princip vlády koalice dvou politických stran, s nejvyšším počtem hlasů. Roku 1964 je Betancourt vystřídán Ráulem Leonim (*vládnoucí*

⁴⁸ Josef Opatrný, *Amerika v proměnách staletí*, (Praha: Libri, 1998), 674.

⁴⁹ S několika přestávkami a pokusy o vojenské převraty, přesto se mu zejména díky ekonomické stabilitě dařilo svou moc upevňovat.

⁵⁰ H. Micheal Tarver a Julia C. Frederick, eds., *The history of Venezuela* (New York, NY: Palgrave Macmillan, 2006), 208.

⁵¹ Klíma, „Přehled dějin Latinské Ameriky“, s. 141.

⁵² „Después de la Independencia; Isaías Medina Angarita“, *Venezuelatuya.com* (blog), Neznámé datum publikace, <https://www.venezuelatuya.com/biografias/medina.htm>

⁵³ Jiménez se zasloužil o vybudování venezuelské infrastruktury a celého hlavního města Caracas do nynější podoby, díky jeho zálibě v architektuře.

⁵⁴ Ivan Kohoutek, „Autoritářské tendence ve středoamerickém regionu na příkladech Venezuely a Bolívie“ (diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2016), s. 33-34, 107.

⁵⁵ Michal Procházka, „Venezuela v době před Chávezem“, *Válka.cz* (blog), 21.května 2010, <https://www.valka.cz/13623-Autoritativni-rezimy-v-Latinske-Americe--4-Venezuela-a-Hugo-Chavez>

politické strany Demokratická akce a Křesťansko-sociální strana). Období mezi lety 1959-1978 je očima Venezuelanů vnímáno jako výjimečných dvacet let stabilní demokracie, nástupem prezidenta Carlóse Andrése Peréze⁵⁶ se situace mění, ropné podniky byly opět znárodnovány a rok 1979 nastolil novou éru tzv. „dvacetiletého útlumu“. Do konce Perézovy vlády byla Venezuela plně demokratickou zemí, byť se silnými levicovými tendencemi. Díky nutným ekonomickým reformám, devalvaci měny a propadu mezinárodního postavení Venezuely se začala formovat občanská povstání, která vyvrcholila v únoru 1989, krvavým povstáním „Caracazo“⁵⁷. Chaotické reformy a destabilizace hlavních ekonomických jistot byly na počátku devadesátých let předvečerem pokusu o vojenský puč z roku 1992. Hlavním aktérem této události byl Hugo Rafael Chávez Frías.^{58 59}

2.2 EKONOMIE A SPOLEČNOST ŘÍZENÁ ROPNÝM PRŮMYSEM

Nejpodstatnějším prvkem v ekonomickém vývoji Venezuely je ropné bohatství, kterým oplývá. Po vítězné válce nad Španělskem v roce 1898 se o Venezuelu začaly zajímat Spojené státy, jejichž investicím se v latinskoamerickém regionu začalo dařit. V tomto období se ještě nevědělo, jaká ropná bohatství se pod Venezuelou skrývají, avšak již tehdy se pyšnila třetím místem ve světovém exportu kávy. K prvním významným ropným nálezům došlo v oblasti Zulia, za vlády již zmiňovaného prezidenta J.V Goméze.⁶⁰ Provoz prvních ropných vrtů byl zahájen již roku 1914. O čtyři roky později Goméz garantoval národní zájem o ropné bohatství vytvořením Venezuelské společnosti ropy, jejímž se stal předsedou. Znárodnil tak více než polovinu ropného bohatství země. Reakcí na to byla masivní migrace do ropně bohatých oblastí, která zapříčinila, že 90% obyvatel žilo jen na 10 % území země. Ropnému průmyslu se tak podřídilo veškeré hospodářství země, což mělo za důsledek až 75% závislost na dovozu potravin a tím pádem vysokou cenu základních potravin jako je cukr nebo obilí. Vznikl tak stát „bohatých chudáků“, kteří měli peníze z ropy, ale fyzicky strádali.⁶¹ V roce 1920 se Venezuela stala druhým největším světovým producentem ropy a největším ropným vývozcem.⁶²

⁵⁶ 1974-1979; 1989-1993. V době mezi prezidentskými funkcemi a po ukončení druhého prezidentského období působí jako venezuelský senátor do roku 2000.

⁵⁷ Reakce na vládní reformy a zdražování cen ropy (benzín, dopravy). Dle neoficiálních zdrojů mělo týdenní povstání až 3000 obětí, což je považováno za nejtragičtější událost novodobých venezuelských dějin.

⁵⁸ Kohoutek, „Autoritářské tendence ve středoamerickém regionu na příkladech Venezuely a Bolívie“, s. 36.

⁵⁹ Klíma, „Přehled dějin Latinské Ameriky“, s. 182.

⁶⁰ Tarver, Frederick, eds., „The history of Venezuela“, 208.

⁶¹ Michael McCaughan, *The Battle of Venezuela* (New York: Seven Stories Press, 2005), s. 45-47, 238.

⁶² Klíma, „Přehled dějin Latinské Ameriky“, s. 141.

Velké ropné zisky a ekonomický vrchol státu vedl k utužení Gomézovi moci. Krize způsobená druhou světovou válkou se Venezuely, na rozdíl od jiných zemí nedotkla. Naopak díky rostoucí poptávce po ropě země ekonomicky prosperovala, to však na úkor zaostalé domácí infrastruktury a společnosti.⁶³ Gomézův nástupce v politice zdanění zisků ropných společností M.P Jiménez, se pokusil prohlubující se společenské rozdíly vyrovnat zákonem, který stanovil odvody až poloviny zisků všech ropných společností vůči státu. To byl krok vedle. Bohatší vrstvy společnosti se začaly bouřit, přidala se k nim i armáda, a nakonec Jiménezova éra končí prvními demokratickými volbami.⁶⁴

Venezuela se v roce 1960 stává spoluzakladatelem světové organizace OPEC, sdružující země produkující ropu, což utvrzuje její ekonomicky nadřazené postavení v jihoamerickém regionu.⁶⁵ Během prvního vládního období prezidenta C.A Peréze⁶⁶ vznikla organizace PDVSA⁶⁷, která dodnes spravuje ropný průmysl a tím se stává hnacím motorem venezuelské ekonomiky⁶⁸, přesto přetrvával problém střetu zájmů vládnoucích elit a demografického nárůstu počtu obyvatel. Rokem 1979 se dostává Venezuela do „éry dvacetiletého útlumu“, zapříčiněné nejen rostoucí rebelií mezi jednotlivými vrstvami obyvatel, ale především poklesem cen ropy a s tím spojeným nárůstem výdajů k těžbě.⁶⁹ Únor 1983 otrásl stabilitou Venezuely v den, dnes známý jako „Černý pátek“. Vláda byla nucena přistoupit na devalvací měny vůči americkému dolaru, a zatím nejstabilnější měna v Latinské Americe ztratila hodnotu. Tento čin měl za následek zvýšení kriminality v návaznosti na rapidní pokles životní úrovně a odkrytí křehkosti politického systému. Mezinárodní měnový fond nabídl Venezuele úsporná opatření⁷⁰, která měla krizi zažehnat. Opak byl pravdou. Vzhledem k výpočtu těchto opatření pro celý latinskoamerický region, ze kterého Venezuela díky ropnému bohatství „vybočovala“, znamenala opatření pro zemi ještě větší propad. Nepokoje na sebe nedaly dlouho čekat a vyvrcholily již zmíněným

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Procházka, „Venezuela v době před Chávezem“, <https://www.valka.cz/13623-Autoritativni-rezimy-v-Latinske-Americe--4-Venezuela-a-Hugo-Chavez>

⁶⁵ „Brief History“, *Opec.org* (blog), Neznámé datum publikace, https://www.ope.org/opec_web/en/about_us/24.htm

⁶⁶ 1974-1979.

⁶⁷ Petróleos de Venezuela, S.A. Nyní již státní společnost zaměřená na ropu a zemní plyn, zejména pak na kontrolu exportu, financování a průzkum těžby.

⁶⁸ Ropný průmysl byl v té době znárodněn a organizace měla dohlížet na plynulý chod ropné ekonomiky.

⁶⁹ Kohoutek, „Autoritářské tendence ve středoamerickém regionu na příkladech Venezuely a Bolívie“, s. 39-44.

⁷⁰ V rámci tzv. washingtonského konsenzu

krvavým povstáním „Caracazo“.^{71 72} Povstání bylo očima představitelů ozbrojených složek utvrzením nedůvěry vůči politické společnosti, byť je stabilita venezuelské politiky založena právě na poslušnosti armády. Armádní složky byly vládou využity k potlačení civilistů, což se pro ně stalo traumatem. Armáda se proto začala stahovat z politického dění ve Venezuele, což směřovalo k pokusu o státní převrat. Konkrétně pak o neúspěšný státní převrat v únoru a listopadu, roku 1992.⁷³

3 OSOBNOST HUGA RAFAELA CHÁVEZE FRÍASE

Hugo Rafael Chávez Frías byl venezuelský politik, prezident a dominující politický představitel Venezuely v období tzv. bolívarske revoluce. Je známý pro své rétorické schopnosti a umění přesvědčivosti. Mezi hlavní pilíře jeho politické integrity patřilo utužování nacionalismu, centralizovaná ekonomika a aktivní propojení armády do politického dění a veřejných projektů. Tato politická ideologie, po Chávezovi pojmenovaná, se nazývá „chávismus“.^{74 75} Svůj politický program označil jako „socialismus 21. století“.⁷⁶

Narodil se v červnu roku 1954 ve městě Sabaneta, kde byl vychováván svými prarodiči, kteří v něm probudili zájem o politiku, historii a armádu (dědeček byl vojákem z povolání). V mládí byl ovlivněn historikem Guevarou, který mu nabídl nový pohled na učení Simóna Bolívara kombinovaný s marxismem. Do popředí Chavézova zájmu se již v 60. letech dostala skupina FALN.⁷⁷ Rovněž se zajímal o umění, sport a domácí práce. Po ukončení střední školy roku 1971, nastoupil na venezuelskou vojenskou akademii⁷⁸, původně za účelem stát se profesionálním hráčem baseballu. Ve škole však zjistil, že na takovou úroveň sportovních výkonů nemá schopnosti. Začal se věnovat studiu a roku 1975 získal titul

⁷¹ Ibid.

⁷² „Viernes Negro De 1983 Comparativo Venezuela“, Aviacion Militar Bolivariana, staženo 5.3 2021, <http://www.aviacion.mil.ve/wp-content/uploads/2020/04/VIERNES-NEGRO-DE-1983-COMPARATIVO-VENEZUELA.pdf>

⁷³ Vladimíra Dvořáková, Radek Buben a Jan Němec, *Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe* (Praha: Slon, 2012), s. 259, 363.

⁷⁴ Brian A. Nelson, „Hugo Chávez; President of Venezuela“, *Britannica* (blog), 1.března 2021, <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>

⁷⁵ Dvořáková, Buben a Němec, *Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*, s. 248, 363.

⁷⁶ Mayerling Jimenez, „Vida y Obra del Comandante Supremo Hugo Rafael Chávez Frías“, *Radiomundial.com* (blog), 28.července 2016, <http://www.radiomundial.com.ve/article/vida-y-obra-del-comandante-supremo-hugo-rafael-ch%C3%A1vez-ft%C3%ADas>

⁷⁷ Fuerzas Armadas de Liberación Nacional; komunistická odbojářská skupina brojící proti venezuelské vládě. Podporována F. Castrem, který byl v očích Chávezze hrdinou.

⁷⁸ McCaughan, „The Battle of Venezuela“, s. 62.

bakaláře z přírodních věd, strojírenství a vojenství. Tím mu byl rovněž přidělen titul podporučíka.⁷⁹

Jako člen armády měl za úkol stopovat vládní povstalce (partyzány), ale brzy si uvědomil, že jsou to jen chudí lidé, bojující za lepší stát. Roku 1977 chtěl armádu opustit, ale setkal se s bývalým vůdcem FALN, Douglasem Bravem. Ten ho v rozhovoru inspiroval natolik, že se Chávez rozhodl v armádě setrvat a tím mít lepší přístup k potencionálním spolupracovníkům v odboji. Toto uvědomění sehraje v budoucích letech významnou roli, při cestě H. Cháveze k moci (pozn. autora). Roku 1982 tak založil spolu s dalšími členy armády *Bolívarské hnutí 200*^{80 81 82}, tehdy už s hodností kapitána.⁸³ Na univerzitě ve Spojených státech absolvoval magisterské studium politologie. Stal se z něj profesor vyšších vojenských studií⁸⁴ a rovněž absolvoval kurz politických válek v Guatemale. V roce 1991 pak úspěšně absolvoval kurz velení a generálního štábu na Vyšší vojenské škole. Rokem 1992 začíná neúspěšným pokusem o převrat Chávezova cesta k moci.^{85 86}

V březnu 2013 Hugo Chávez zemřel na rakovinu. Ještě předtím ale stihl určit svého nástupce, Nicoláse Madura.⁸⁷ Tento jeho poslední krok vyvolal vlnu otázek, na které do dnes není známa správná odpověď.

4 OD NEÚSPĚŠNÝCH PŘEVROTŮ PO BOLÍVARSKOU REVOLUCI

4.1 ÚNOROVÝ A LISTOPADOVÝ PŘEVROT 1992

„Caracazo“⁸⁸ v roce 1989 poukázalo na rozdíl mezi bohatou a dělnickou vrstvou obyvatel země. Podnět k vojenskému převratu byl ale zavdán už v roce 1958. Otevřená

⁷⁹ Nelson, „Hugo Chávez; President of Venezuela“, <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>

⁸⁰ Cílem hnutí bylo převzetí moci ve vojensko-civilním puči. Prostřednictvím Bolívarského hnutí rozšiřoval Chávez a jeho příznivci v armádě ideologicko-revolucionářské myšlenky.

⁸¹ Ibid.

⁸² McCaughan, „The Battle of Venezuela“, s. 62.

⁸³ Jimenez, „Vida y Obra del Comandante Supremo Hugo Rafael Chávez Frías“, <http://www.radiomundial.com.ve/article/vida-y-obra-del-comandante-supremo-hugo-rafael-ch%C3%A1vez-fr%C3%ADas>

⁸⁴ Působil jako vojenský poradce a vyučoval na vyšších odborných školách s vojenským zaměřením.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Období od roku 1992-1998/9 je věnována kapitola „Od neúspěšných převratů po Bolívarskou revoluci“.

⁸⁷ Nelson, „Hugo Chávez; President of Venezuela“, <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>

⁸⁸ Již zmíněné povstání, které propuklo jako reakce na fiskální reformy. Ty měly napomoci Venezuele vymanit se z vysoké inflace a kriminality a zahrnovaly mimo jiné i snížení výdajů v sociálních sférách země. Chudší společnost včetně dělnické třídy byla těmito reformami negativně poznamenána a výsledkem bylo Caracazo.

diktatura tehdejšího prezidenta Marcose P. Jiméneze přispěla ke spolupráci opozičních politických stran.⁸⁹ Mezi nekomunistickými představiteli hlavních politických stran tak vznikla dohoda *Punto Fijo*, která deklarovala odpovídající sestavení vlády na základě demokratické volby, která bude rovnoprávně zahrnovat všechny sektory společnosti. Zvolená jednotná vláda pak odvrátí případnou snahu opozice demokracii oslabit. *Punto Fijo* je považováno za zakládající dokument venezuelského přechodu na demokracii.⁹⁰ Účastníci pučů v roce 1992 byli už v 70. letech členové PRV⁹¹, která se stavěla proti základním myšlenkám *puntofijismu*. Byl jimi vnímán jako systém posilující vliv dvou zkorumpovaných politických stran.⁹² V roce 1982 tak navázal Hugo Chávez na PRV a spolu s politikem Franciscem A. Cárdenasem založil hnutí „Movimiento⁹³ Bolivariano Revolucionario 200“. Kromě propůjčení si jména osvoboditele Simóna Bolívara, usilovalo hnutí o kompletní přeměnu politického systému, aby byla vymýčena státní korupce a zlepšila se sociální situace země v návaznosti na ekonomické problémy Venezuely,⁹⁴ souvisejících s monokulturou zahraničního obchodu (v letech 1983-1985 tvořil 80 % příjmů obchod s ropou a zemním plynem). Hugo Chávez tak upozorňoval na možnost špatného dopadu této monokultury na zemi a také proto se v roce 1992 pokusil o vojenský puč.⁹⁵

Neoliberální vláda C. A. Péreze vyústila 4. února 1992 v pokus o státní převrat pod vedením Huga Cháveze.⁹⁶ Pět armádních jednotek⁹⁷ se shromáždilo v hlavním městě Caracas. Cílem bylo obsazení všech důležitých komunikačních a vojenských uzlů⁹⁸ a následné zajištění samotného prezidenta Péreze a jeho poprava.⁹⁹ Převrat byl naplánovaný již v prosinci 1991, ale pro aktéry bylo výhodnější si počkat na příhodné podmínky. Ty nastaly v únoru 1992, kdy se prezident Pérez vracel z dovolené a jeho zatčení tudíž mohlo proběhnout na letišti. Vysoký důstojník Hernand G. Odreman, původně navržený na vedení

⁸⁹ Opozice byla již od roku 1957 sjednocena v tzv. Junta Patriótica (vlastenecký výbor). Mnohým ale činilo potíží začlenění komunistů.

⁹⁰ Radek Buben, „Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958; Ustavení a konsolidace paktu z Punto Fijo“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2005), s. 57-72, 134.

⁹¹ Partido de la Revolución Venezolana; strana založena komunistou Bravem, která nesouhlasí s principy *puntofijismu*.

⁹² Acción Democrática a Partido Socialcristiano

⁹³ Někdy také pod názvem: Ejército (1983).

⁹⁴ Guillermprieto, „Don't cry for me, Venezuela“,

<https://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/>

⁹⁵ Josef Opatrný, interview vedl David Hertl, Portréty, *Český rozhlas*, 16. července 2020,

<https://plus.rozhlas.cz/hugo-chavez-stvoril-socialismus-pro-21-stoleti-venezuela-se-s-jeho-odkazem-8021210>

⁹⁶ Guillermprieto, „Don't cry for me, Venezuela“,

<https://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/>

⁹⁷ Což tvořilo 10 % celkové kapacity armádních složek.

⁹⁸ Včetně vojenského letiště, vojenského muzea, ministerstva obrany a prezidentského paláce Miraflores.

⁹⁹ Brian A. Nelson, *The Silence and the Scorpion: The coup against Chávez and the making of modern Venezuela* (New York: Nation books, 2009), s.1-3, 384.

akce zajištění prezidenta, svou účast odmítl, jelikož zjistil, že po Pérezovi by do čela správní rady měl stanout Rafael Caldera¹⁰⁰, se který se Odreman ideologicky neztotožňoval. Během pár hodin musel být do čela akce povolán Miguel R. Torres, tehdejší armádní velitel. Prezident Pérez byl však v tu chvíli s přípravou puče a atentátu na jeho osobu obeznámen. Jeho ochranka reagovala rychleji než Torresova jednotka, a tak došlo jen k neúspěšné střelbě na prezidentův vůz. Další pokus o zajištění prezidenta se přemístil do paláce Miraflores. Prezidentova ochranka, která byla informována o konání puče opět zasáhla proti Chávezovu úspěchu. Prezident Pérez útok přežil a za pomoci armádního generála Fernanda Ochoa vystoupil v televizi, kde odsoudil Chávezovy počiny a vyzval zbytek armády k loajalitě. Tou dobou byl Hugo Chávez s ostatními aktéry shromážděn ve vojenském muzeu bez možnosti řídit zbytek svých jednotek, přesto se jim ale podařilo dobýt pár měst vyjma Caracasu.¹⁰¹ Chávez následně dostal možnost vystoupit v televizi a apelovat na své jednotky k zastavení činnosti. Jeho výstup byl doprovázen proslovem: „*Soudruzí, bohužel prozatím nebylo dosaženo cílů, které jsme si kladli. V Caracasu jsme nebyli schopni převzít velení, všichni jste si však vedli skvěle. Nastává čas k zamyšlení; objeví se nové možnosti, aby se země definitivně posunula k lepší budoucnosti.*“¹⁰²

Během převratu zemřelo 49 civilistů.¹⁰³ Navzdory neúspěchu tohoto pokusu o převrat bylo jméno Hugo Chávez ve společnosti spojeno s představou národního hrdiny, bojujícího za lepší život chudých obyvatel a stavějícího se rázně proti korupci. Tak se poprvé zapsal do podvědomí venezuelských obyvatel. Bezprostředně po skončení puče byl Chávez zadržen a uvězněn na vojenské základně po dobu následujících dvou let.^{104 105 106} Za neúspěch tohoto pokusu o státní převrat (z hlediska charakteristiky státního převratu) mohla nepřipravenost a rychlá reorganizace funkcí během samotné akce. K neúspěchu přispěla také úzká sorta podporovatelů z řady armády. Přesto by se dalo mluvit o úspěchu z hlediska růstu kultu osobnosti Huga Cháveza, který hraje v budoucím politickém vývoji země významnou roli. (poznámka autora)

¹⁰⁰ Jako prezident působil už v letech 1969-74. Následně byl znovu zvolen prezidentem v roce 1994-99, kdy jej vystřídal Hugo Chávez.

¹⁰¹ Antonio M. Delgado, „Libro de vela sangriento objetivo de la intentona golpista de Hugo Chávez“, *El Nuevo Herald* (blog), 16. února 2015, <https://www.elnuevoherald.com/noticias/mundo/america-latina/venezuela-es/article10496285.html>

¹⁰² Richard Gott, *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution* (Londýn: Verso, 2005), s.67, 315.

¹⁰³ „Venezuela Crushes Army Coup Attempt“, *The New York Times* (blog), 5. února 1992, <https://www.nytimes.com/1992/02/05/world/venezuela-crushes-army-coup-attempt.html>

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Nelson, „The Silence and the Scorpion“ s.1-3, 384.

¹⁰⁶ Marcano a Tyszka, *Hugo Chávez: The Definitive Biography of Venezuela's Controversial President*, s.75-77, 352.

Druhý pokus o státní převrat se konal 27. listopadu 1992. Byl řízen důstojníky letectva a námořnictva pod vedením pilota Luise R. Reyse. Pučisté byli během roku ve spojení s Hugem Chávezem a díky tomu byli schopni vyvarovat se únorových chyb. Důležité bylo, převzít velení nad komunikačními prostředky, aby se mohli navzájem informovat. Následně ve 4:30 ráno, brutálně převzali vedení Venezolana de Televisión¹⁰⁷ a odvysílali vězeňské video Huga Cháveza, motivujícího lid k povstání.¹⁰⁸ Na druhé straně prostřednictvím stanice Televen prezident Pérez ujišťoval obyvatele Venezuely, že povstání selhalo. Povstalci převzali kontrolu nad vzdušným prostorem a jako reakci na sestřelení jejich letadla vládou, začali bombardovat cíle jako policejní ředitelství, prezidentský palác nebo vládní leteckou základnu. Po pouhých 5. hodinách začala být zřejmá převaha vládně loajálních ozbrojených jednotek. Selhal pokus o osvobození Cháveza z vězení a účastníci se stáhli, odletěli do Peru. Tento pokus o puč si vyžádal 172 mrtvých Venezuelanů, tedy byl krvavější než únorový.¹⁰⁹

V následných vyšetřovacích procesech bylo vládou zatčeno a mnohdy i zbaveno života¹¹⁰ mnoho lidí. Jednalo se o zadržené členy skupiny povstalců, studenty a civilisty.¹¹¹ Osoby zatčené během února prošly řádným, vojenským soudním procesem. Listopadoví aktéři byli souzeni podle starých zákonů z roku 1938, tímto rozhodnutím se prezident Pérez dopustil dalšího porušení základních lidských práv.^{112 113} Po únorových událostech byla na dva měsíce zrušena svoboda projevu, což zahrnovalo i důkladnou cenzuru veškerých médií. Po událostech v listopadu se tato nařízení zopakovala v rozsahu tří týdnů. Reakcí na zásah prezidenta Péreze do základních lidských práv byly rozsáhlé březnové demonstrace, které však odhalily pouze kruté policejní praktiky. To mělo opačný účinek, než vláda předpokládala.¹¹⁴ Lidé si totiž začali uvědomovat politickou sílu armády a enormní korupci v zemi, která se stále prezentovala jako demokratická. (poznámka autora). Pověst prezidenta Péreze byla zdiskreditována už jen tím, že během jednoho roku jeho vlády proběhly dva pokusy o státní převrat. Do zpochybňování správnosti Péreze, co by prezidenta Venezuely se zapojovali i vysocí političtí představitelé, což ohrozilo myšlenku puntofijismu a dalo

¹⁰⁷ Státem řízená televizní stanice.

¹⁰⁸ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 172.

¹⁰⁹ Ibid., s. 173-174.

¹¹⁰ Díky aplikaci mučících metod nebo mimosoudním exekucím.

¹¹¹ Clifford C. Rohde, Jamie Fellner a Cynthia Brown, *Human rights in Venezuela* (New York: Human rights watch, 1993), s. 61-65, 104., https://books.google.cz/books?id=wDIhkigqO-sC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

¹¹² Tito lidé neměli právo na obhájce a de facto ani na spravedlivý soud. Ústavní soud pak tyto soudy shledal protizákonnými

¹¹³ Rohde etc., „Human rights in Venezuela“, s. 71-72.

¹¹⁴ Ibid., s. 61-70.

příležitost R. Calderovi.¹¹⁵ Ten se začal veřejně stavět proti tehdejšími demokratickým podmínkám, korupci a chudobě země, spolu s ním i řada intelektuálů. Jejich společná snaha o přiblížení „reálného“ obrazu Venezuely přispěla k odvolání Péreze z postu prezidenta v roce 1993.¹¹⁶

Dle analytika Briana Latella z CIA existuje možnost, že se o obou Chávezových pučích vědělo již předem. Vysvětlením je sovětský revoluční boom roku 1989, kdy si představitel Kuby, Fidel Castro, zajistil pomocí agentů ve Venezuele spojence. Ti by mu zajistili přístup k venezuelskému ropnému bohatství. Je možnost, že tyto převraty chystal sám Castro, který jim dosadil vizuální podobu H. Cháveze. V takovém případě by o chystaném puči věděl nejen F. Castro, ale i nastávající prezident Venezuely Rafael Caldera, který se měl chopit moci bezprostředně po odvolání prezidenta C. A Péreze z funkce.^{117 118}

4.2 VENEZUELA V LETECH 1993-1998

Byť byly oba pokusy o státní převrat neúspěšné, poukázaly na nutnost prošetřit jednání úřadujícího prezidenta Péreze. 20. května roku 1993 tak soud rozhodl o odvolání prezidenta z jeho funkce a rovněž zahájení trestního stíhání za korupci a zneužívání politické moci. Prozatímní funkci hlavy státu získal Ramón José Valázquez. V prosincových volbách 1993 byl oficiálně zvolen R. Caldera, i přes vysoký propad volební účasti v tomto roce.¹¹⁹ Caldera amnestoval H. Cháveze, tím Chávez dostal možnost začít se politicky angažovat.¹²⁰ V té době se Venezuela potýkala s ekonomickými problémy, které souvisely s nově vypuklou finanční krizí země. Během let 1994 a 1995 přinesla tato krize řadu bankrotů a hluboký zásah do stability venezuelského bolívaru. Vzhledem k této ekonomické situaci zavedla vláda cenové kontroly a na základě jednání s Mezinárodním měnovým fondem¹²¹ ustanovila nový ekonomický program „šokové terapie“. Takovým zásahem se

¹¹⁵ José Comas, „El Supremo venezolano procesa por corrupción a Carlos Andrés Pérez“, *El País* (blog), 21. května 1993, https://elpais.com/diario/1993/05/21/internacional/737935217_850215.html

¹¹⁶ José Comas, „Caldera gana las elecciones en Venezuela“, *El País* (blog), 6. prosince 1993, https://elpais.com/diario/1993/12/06/internacional/755132414_850215.html

¹¹⁷ Tato teorie slouží spíše jako teorie k zamyšlení. Ukazuje propojenost jednotlivých politických ideologií napříč státy Latinské Ameriky a nabízí hlubší pohled do organizace pučů v roce 1992. Práce z této teorie nevychází.

¹¹⁸ Brian Latell, *Castro's Secrets: Cuban Intelligence, the CIA and the Assassination of John F. Kennedy* (New York: Palgrave Macmillan, 2012), s. 81-82, 304.

¹¹⁹ Miriam Kornblith, „Crisis y transformación del sistema político venezolano: nuevas y viejas reglas de juego“, *Biblioteca CLASCO* (blog), 1997, <http://biblioteca.clasco.edu.ar/ar/libros/lasa97/kornblith.pdf>

¹²⁰ John D. Martz, „Venezuela: Economic boom and bust.“, *Britannica* (blog), 12. května 2005, <https://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Andinos#ref32707>

¹²¹ Dále jen MMF

vláda dopustila protiústavního jednání, což vedlo k vyslovení nedůvěry k ní ze strany Kongresu. Calderova volební kampaň před volbami rovněž zahrnovala kritiku Péreze za spolupráci s MMF, které se ale v danou chvíli sám Caldera také dopouštěl.¹²² Venezuela se tak kromě ekonomické krize dostala i do další¹²³ krize politické. Až do voleb v roce 1999 ale zůstává Rafael Caldera prezidentem země.

V roce 1994 amnestoval prezident Caldera všechny vojenské důstojníky, kteří se podíleli na vojenských převratech z roku 1992. Konkrétně tedy i Huga Cháveze. Aby však byl propuštěn na svobodu, musel se vzdát všech svých vojenských funkcí a opustit armádu. Chávez se následně obklopil pravicovými nacionalisty, ale i představiteli levice z řad armády. Pod heslem otevřeného boje proti korupci a s cílem rekonstrukce politického systému země se rozhodl se svou kampaní na post budoucího prezidenta objet všechny venezuelské kraje.¹²⁴ Tímto krokem chtěl nejen nabýt na popularitě, ale také si zajistit hlasy napříč všemi sociálními skupinami, mezi kterými byly ve Venezuele velké rozdíly. V roce 1994 navíc Chávez odcestoval na Kubu, kde se dohodli na vzájemné spolupráci s F. Castrem.¹²⁵ Průzkumy z roku 1995 dále odhalují Chávezovy „budovatelské“ tendence, coby skutečného vůdce, schopného voleb.¹²⁶ Na druhou stranu, po propuštění z vězení by se dalo hovořit o politicky a mediálně nijak zvlášť zajímavém outsiderovi. To ovšem nahrávalo jeho strategii objet napříč celou zemi, sbírat hlasy svých voličů, přímo se konfrontovat se situací v chudých oblastech a vesnicích, a hlavně šířit myšlenku „socialismu 21. století“.¹²⁷ Průzkum z roku 1995 pak ukázal, že je Hugo Chávez Venezuelany vnímán jako třetí nejvlivnější osoba, mimo vládnoucí politické strany.¹²⁸ Právě tyto výsledky potvrdily Chávezovi, že bylo správným krokem pokusit se o kandidaturu a získat politickou moc pomocí voleb, a ne vojenskou silou. Přitom původně chtěl Chávez a jeho příznivci zopakovat

¹²² Kornblith, „Crisis y transformación del sistema político venezolano“, <http://biblioteca.clacso.edu.ar/ar/libros/lasa97/kornblith.pdf>

¹²³ Politické krize provází Venezuelu téměř celou dobu její existence. V období od prezidenta Péreze se o nich však intenzivně diskutuje na veřejnosti. Dva nepovedené státní puče z roku 1992 veřejnost přímo vybízely k zamyšlení se nad „prohnilostí“ politického systému země.

¹²⁴ Schemo, „Venezuela Pulls Off Revolution At The Polls“,

<https://www.nytimes.com/1998/12/09/world/venezuelan-pulls-off-revolution-at-the-polls.html>

¹²⁵ Peter Millard et al., eds., „A Timeline of Venezuela’s Economic Rise and Fall“, *Bloomberg* (blog), 16. února 2019, <https://www.bloomberg.com/graphics/2019-venezuela-key-events/>

¹²⁶ Canache, „From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez“, s. 69-90, <https://www.jstor.org/stable/pdf/3177111.pdf?refreqid=excelsior%3A561c5309dec3cbb50e7b8da7c98045ac>

¹²⁷ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 6-8.

¹²⁸ Canache, „From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez“, s. 69-90, <https://www.jstor.org/stable/pdf/3177111.pdf?refreqid=excelsior%3A561c5309dec3cbb50e7b8da7c98045ac>

rok 1992, jelikož nevěřili ve svobodu a demokracii ve volbách. Považovali je za zmanipulované a podplacené. Jeho následná rostoucí popularita ale ukazovala opak.¹²⁹

4.3 VÍTĚZNÉ VOLBY 1998; HUGO CHÁVEZ PREZIDENTEM VENEZUELY

Většina pozornosti se v roce 1998 točila kolem Chávezovy protikandidátky, bývalé Miss Universe Irene Sáez, která ještě v roce 1997 podle průzkumů získala 70 % podporu.¹³⁰ Prezidentské volby byly vyhlášené na 6. prosince 1998, (také proto se v mnohých zdrojích uvádí až rok 1999) se silící ekonomickou krizí v pozadí. V dubnu 1997 byla oficiálně uznána a přijata Chávezova kandidátka, který téhož roku v červenci zaregistroval Hnutí páté republiky, jako politickou stranu. V té době obstál v předvolebním průzkumu s pouhými 8 % hlasů.¹³¹ Situace ve Venezuele se ale rapidně změnila a díky krizi byla polovina obyvatelstva pod hranicí chudoby. Ceny ropy klesly, a naopak roční inflace přesáhla 30 %. Zřejmě proto dali Venezuelané přednost nové perspektivě, kterou do politiky Chávez vnesl. Jeho hlavní deklarovaný cíl bylo snížit chudobu, dát pracovní příležitosti a zamezit korupci, ze které naopak voliči obviňovali dosavadní tradiční politické strany (AD a COPEI). Tak bylo rozhodnuto, že se novým prezidentem Venezuely stane právě „vizionář“ Hugo Chávez. Vyhrál volby s podporou 56.2 % voličů, zatímco jeho hlavním protikandidát, pravicový Henrique Salaz Römer, získal pouze 39.9 %. Irene Sáez nakonec získala necelá 3 %. Venezuela tím pádem měla nového prezidenta. Huga Rafaela Cháveze Fríase.^{132 133}

¹²⁹ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 8-11.

¹³⁰ Jennifer McCoy a David J. Myers, eds., *The unraveling of representative democracy in Venezuela*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006), 376.

¹³¹ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 202-204.

¹³² „Elecciones Presidenciales Cuadro Comparativo 1958-2000 (Vote Grande)“, Poder Electoral, staženo 29. 4 2021, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e006.pdf>

¹³³ Martz, „Venezuela: The Hugo Chávez presidency“, <https://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Hugo-Chavez-presidency>

5 BOLÍVARSKÁ REVOLUCE; POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ PROMĚNA VENEZUELY VLÁDOU HUGA CHÁVEZE

5.1 BOLÍVARSKÁ REPUBLIKA VENEZUELA A JEJÍ NOVÁ ÚSTAVA

Hlavní a zásadní změnou po nástupu Huga Cháveze do funkce prezidenta v roce 1999, byla nová ústava, tzv. „bolívarská ústava“. Ta byla odhlasována v dubnu roku 1999 za pomoci lidového referenda. Vzniklo 47 nových zákonů, které umožňovaly agrární reformy země, a to zejména v bodě o rozdělení dříve vyvlastněné půdy mezi chudší vrstvy obyvatel. Změny zastaralé ústavy z roku 1961 byly jedním z hlavních cílů Huga Cháveze, jelikož v nové ústavě spatřoval nástroj k vyrovnání rozdílů ve venezuelské společnosti. Nová ústava rovněž odstartovala pátou republiku a vyhlásila Venezuelu jako „federální, sociálně-demokratický stát s důrazem na právo a spravedlnost“.¹³⁴ Nová ústava Bolívarské republiky Venezuela demonstruje téměř veškerou ideologii Chávezovy politiky, známé jako „chávismus“ nebo „socialismus 21. století“.¹³⁵ Pojednává o snaze integrovat státy Latinské Ameriky, bojovat proti imperialismu a vyrovnat socioekonomické rozdíly ve společnosti. K tomu mimo jiné sloužilo i rozdělení politické moci ze tří institucí na pět. K tradiční soudní, zákonodárné a výkonné moci tak přibyla ještě moc voličská a občanská. Ty fungovaly pod záštitou Národního voličského úřadu a ombudsmana, který sloužil jako zástupce lidu ve finančních a právních záležitostech.¹³⁶ Dvoukomorový parlament byl přeměněn na jednokomorový a většina pravomocí Národního shromáždění přešla přímo na prezidenta, jehož mandát nová ústava prodloužila na 6 let s možností výkonu funkce po dvě následující volební období. Národnímu shromáždění byla také zastavena funkce volby soudců, ti dle nové ústavy museli nejprve složit patřičné zkoušky, až pak se o místo soudce ucházet. Cílem tohoto kroku dle slov Huga Cháveze bylo očistění soudního systému od korupce a tím učinit soudnictví nezávislou jednotkou. Ústava rovněž umožnila vznik občanského referenda při potřebě odvolat prezidenta, což symbolizovalo úctu k potřebám občanů. Prostřednictvím programu „Barrio Adentro“ mělo být dle ústavy občanům poskytnuto právo na kvalitní a bezplatnou zdravotní péči po celé zemi. Původní indiánští obyvatelé státu také získali

¹³⁴ Verónica, „La Constitución de 1999 de Venezuela“, *La Guía* (blog), 21. ledna 2009, <https://www.laguia2000.com/venezuela/la-constitucion-de-1999-de-venezuela>

¹³⁵ Součástí ústavy byla také změna názvu Venezuely na „Bolívarskou republiku Venezuela“. A to po vzoru Simóna Bolívara, který byl pro H. Cháveze velkou inspirací. V tomto bodě s Chávezem nesouhlasila ani většina jeho podporovatelů.

¹³⁶ Wilpert, „Venezuela’s New Constitution“, <https://venezuelanalysis.com/analysis/70>

mandáty v národním shromáždění a možnost dvojjazyčné výuky.¹³⁷ Ústava během funkčního období čelila pokusům o změny a úpravy¹³⁸, které se výhradně týkaly politického uspořádání Národního shromáždění a odstranění limitů pro počet mandátů prezidenta, guvernérů i starostů. Konkrétně tento návrh byl schválen v roce 2009¹³⁹ a stal se jedním z klíčových vítězství Chávezovy politiky.

5.2 SOCIALISMUS 21. STOLETÍ

Sociální politika Huga Cháveze stála na dostupné zdravotní péči, patřičném vzdělání pro každého a snížení rozdílů mezi jednotlivými vrstvami Venezuely. Rozdělil zemi na bohaté a chudé, čímž podněcoval třídní boj. To se stávalo častou kritikou opozice, kterou ale Chávez prezentoval jako „nechutné oligarchy“.¹⁴⁰ Opozice označovala Chávezovo počínání jako nedomyšlený komunistický experiment, podněcující v zemi chaos. Přesto, a to zejména chudé obyvatelstvo jej vnímalo jako hrdinu, který hájí jejich zájmy a tím jim zajišťuje lepší život.¹⁴¹ Chávezovy programy ekonomického rozvoje do jisté míry ovlivnily i okolní státy, v rámci jeho cíle integrace Latinské Ameriky. Jako prostředek financování „socialismu 21. století“ samozřejmě sloužilo ropné bohatství, kterým Venezuela disponovala.¹⁴² Dalším pilířem, o který se Chávezův „socialismus 21. století“ opírá, je armádní integrita a budování regionální armády. Současně si Chávez kladl za cíl převzít kontrolu nad státním ropným magnátem PDVSA. To vedlo k summitu organizace OPEC, kde Venezuela figurovala jako jeden ze zakládajících členů. Na summitu byla vznesena myšlenka tvorby regionální ropné organizace pro Latinskou Ameriku.¹⁴³ Zahraniční politika Huga Cháveze je vedena skrze ostrou kritiku globalizace a neoliberalismu, zejména pak kritiku politiky USA. Rovněž vznikají smlouvy o dodávkách zbraní, vojenských zařízení a technologií v zemích, jako je Rusko, Čína nebo Írán. Na základě Chávezovy podpory levicových hnutí v okolních latinskoamerických státech dochází k vyostření regionální bezpečnostní situace a Venezuela se díky své angažovanosti potýká s izolací a problematickými diplomatickými vztahy, zejména ze strany USA. Čemuž přispívají i Chávezovy výroky směrem ke Georgovi Bushovi

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Tady nesmíme zapomenout Chávezovo stanovení povinnosti občanského referenda, v případě projednávání ústavních změn.

¹³⁹ „Chavez wins chance of fresh terms“, *BBC News* (blog), 16. února 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7891856.stm>

¹⁴⁰ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 12.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 8-11.

¹⁴³ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 9.

ml.¹⁴⁴ Populistická politika Huga Cháveze byla založena na přímém kontaktu s obyvateli Venezuely, rétorickém nadání a přímé konfrontaci opozice s problémy, s jakými se země potýkala. Velkou roli v realizaci „socialismu 21. století“ sehrály právě neúspěšné vojenské převraty z roku 1992, které z Huga Cháveze místo outsidersera zrodily hrdinu, bojujícího za rovnoprávnost všech obyvatel a lepší život chudých.¹⁴⁵

5.3 PROMĚNA DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKY

K hlavním změnám vnitrostátní politiky, po zvolení Huga Cháveze prezidentem patřila reorganizace politických stran. Od roku 1958 dominovaly venezuelské politice dvě politické strany, konkrétně Sociálně křesťanská strana Venezuely (COPEI) a Demokratická akce (AD). Demokratická akce se však díky svému prezidentskému kandidátovi C.A. Pérezovi, později usvědčenému z korupce, dostala do podvědomí Venezuelanů spíše v záporném slova smyslu. V roce 2007 založil Chávez Jednotnou socialistickou stranu Venezuely (PSUV), které se řídila filosofií „bolívarske revoluce“. Už v roce 2007 se stala, co by počtem členů, největší politickou stranou levicového křídla v celé Latinské Americe. Bylo nutné vytvořit adekvátní opozici, která v roce 2008 vznikla z AD, COPEI a dalších sedmi politických stran.¹⁴⁶ Novou ústavou byla stanovena nadřazenost mezinárodního práva nad vnitrostátním a všeobecné rozšíření lidských práv. To se stalo předmětem diskusí, jelikož v návaznosti na úpravy soudnictví a svobody projevu skrz média se naopak některá lidská práva opomíjela. Právě samotná reforma soudnictví je diskutabilní. Zprvu se myšlenka zbavit soud korupce a závislosti na vládě jevila jako velmi vítaná. Později, konkrétně v roce 2004 prezident H. Chávez se svými podporovateli převzali správu nad Nejvyšším soudem a schválili nový zákon, který zvyšoval počet členů tohoto soudu. Zároveň ale umožňoval jmenovat soudce odhlasováním prostě většiny, kterou ale v Národním shromáždění tvořila vládnoucí politická strana. Tím samým hlasováním mohl být soudce i odvolán.¹⁴⁷ Hugo Chávez hned po nástupu zrealizoval svůj rádiový pořad „Aló Presidente“, kde prezident zodpovídal dotazy jakýchkoliv posluchačů, kteří se do pořadu dovolali. Pořad už od začátku oplýval značným úspěchem. Dle statistik si jej zamilovalo až 90 % tázaných

¹⁴⁴ Ibid, s. 12

¹⁴⁵ Magdaléna Suková, „Komparace fujimorismu a socialismu 21. století“ (Diplomová práce, Univerzita Hradec Králové, 2018), s. 54-56, 109.

¹⁴⁶ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 16-17.

¹⁴⁷ „A Decade Under Chávez“, *Human Rights Watch* (blog), 18. září 2008, <https://www.hrw.org/report/2008/09/18/decade-under-chavez/political-intolerance-and-lost-opportunities-advancing-human>

obyvatel. Dalším krokem byly různé televizní pořady.¹⁴⁸ Televize a rádia měla rovněž ze zákona povinnost přerušit svá pravidelná vysílání pokaždé, když se prezident Chávez rozhodl pronést řeč¹⁴⁹, a to pod podmínkou sankce.¹⁵⁰ V roce 2003 byl schválen zákon regulace závadného obsahu médií, zejména násilného a sexuálního charakteru. Kontroverzní bylo, že se zákon nevztahoval pouze na fiktivní pořady, ale i skutečné události z domova a zahraničí (zprávy). Zákon vedl také k vězeňskému postihu žurnalistů, šířících dezinformace či zprávy podněcující nepokoj mezi obyvateli.¹⁵¹ ¹⁵² Postupně přibývala opatření o změně k přístupu ve vysílání podložená argumenty jako „ohrožování výchovy dětí“ či „sabotace bolívarské revoluce“. Žurnalisté a jiní zaměstnanci médií se také potýkali se slovním útokem či fyzickou agresí ze strany prezidenta Cháveze a jeho ochranky.¹⁵³

Hlavními podporovateli Chávezovy politiky se stali představitelé zemí téhož regionu. Bolívie, Kuba a Ekvádor. Spojovala je nejen jednotná ideologie, ale země z přátelství s Venezuelou ekonomicky profitovaly (levnější dodávky ropy). Naopak vztahy mezi Kolumbií a Venezuelou byly na bodu mrazu, díky kladným vztahům Kolumbie s USA, které Hugo Chávez vnímal jako „nepřítele číslo jedna“. Chávezova zahraniční politika se odpichovala od ropného bohatství, jakým Venezuela oplývala. Hlavním nástrojem mezinárodních negociací se tak logicky stal ropný trh a ceny ropy jako takové. To Venezuele pomohlo při získání nejen regionálních, ale i světových spojenců, jako jsou třeba Rusko, Čína, Lybie nebo Írán.¹⁵⁴ ¹⁵⁵

5.4 SOCIÁLNÍ MISE K VYROVNÁNÍ ROZDÍLŮ MEZI SPOLEČENSKÝMI VRSTVAMI OBYVATEL

Hugo Chávez označil obyvatele Venezuely jako držitele prvního místa v nerovnosti bohatství mezi jednotlivými vrstvami obyvatel. Až třetina Venezuelanů žila v podmínkách, kdy jejich denní finanční prostředky nepřesahovaly jeden americký dolar. To vedlo ke

¹⁴⁸ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 238.

¹⁴⁹ Výstupy prezidenta Huga Cháveze byly poměrně častou a několikahodinovou záležitostí. Média tak byla stavěna do nelehké pozice.

¹⁵⁰ Ibid., s. 237.

¹⁵¹ Ale byla to cenzura? Dle Cháveze jen zamezení útoku na bezpečnost státu. Ale tím už je potlačena svoboda projevu. (poznámka autora jako poukázání na skutečné zavedení cenzury ve státě)

¹⁵² „Venezuela: Chávez’s war on independent media“, *Index on Censorship* (blog), 25. června 2009, <http://www.indexoncensorship.org/2009/06/venezuela-chavez-war-on-independent-media/>

¹⁵³ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 21.

¹⁵⁴ Justin Blum, „Chavez Pushes Petro-Diplomacy“, *Washington Post* (blog), 22. listopadu 2005, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/21/AR2005112101800.html>

¹⁵⁵ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 21-22.

zvýšené kriminalitě a rostoucímu vlivu levicových politických stran, které si kladly za cíl viditelnou změnu socioekonomické situace obyvatelstva. Vláda Huga Cháveze proto v roce 2003 zosnovala řadu misí sociálního zaměření, které měly sloužit ke snížení chudoby a tím k vyrovnání rozdílů mezi jednotlivými vrstvami obyvatel. Hlavním cílem byla dostupná zdravotní péče, zvýšení úrovně vzdělání a tím i vznik lepších pracovních příležitostí. Právě díky těmto programům, které poměrně brzy přinesly kýžené výsledky se Chávez obhájil ve své funkci během odvolacího referenda z roku 2004.¹⁵⁶

Velmi významným projektem se stal „Barrio Adentro“, tedy program pro zlepšení a zpřístupnění zdravotní péče napříč Venezuelou, zejména pak v chudinských čtvrtích a ve venkovských oblastech. Tam mnohdy chyběla základní prevence. Program byl zprostředkován na základě vzájemné dohody Venezuely a Kuby v roce 2000. Venezuela poskytovala výhodně ropu, zatímco Kuba vyslala delegaci lékařů, sportovních trenérů nebo učitelů, kteří se do programu začlenili.¹⁵⁷ Venezuelská vláda také přislíbila financování náročnějších operací, zejména zrakových, které by si většina obyvatel nemohla z finančního hlediska dovolit.¹⁵⁸ Nejen na základě toho však výdaje vlády na zdravotní péči, během šesti let od zvolení Huga Cháveze prezidentem (1999-2005) vzrostly o celých 74 %.¹⁵⁹ Dalším rozporuplným bodem tohoto programu byly špatné podmínky stanovené zdravotnickému personálu, který na základě vládních nařízení musel vykonávat svou profesi v místech s enormním výskytem kriminality a pracovat na dlouhé směny.¹⁶⁰

Za jednu z hlavních příčin i znaků chudoby, je považována negramotnost. V nové ústavě se objevily dva články, určující vzdělání jako základní lidské právo a společenskou povinnost, která by ale měla být bezplatně umožněna všem obyvatelům.¹⁶¹ Vláda tak měla možnost začít stavět tzv. bolívarské školy¹⁶², tedy něco, jako české školy základní. Základní školy samozřejmě existovaly i předtím, ale byť se profilyovaly jako státní a tedy bezplatné, ředitelé požadovali „úplatky za vzdělání“, aby tím vyvážili velmi nízké státní dotace. V roce 2003 vznikla „Mise Robinson“, provázená učební metodou „Yo sí puedo“ která si kladla za

¹⁵⁶ Ibid., s. 40-43.

¹⁵⁷ Zdravotnictví ve Venezuele bylo na přelomu století velmi tristní, zatímco kubánský zdravotnický systém (být založený na centrálním řízení a porušování základních lidských práv) měl velmi kvalitní úroveň.

¹⁵⁸ Edward Ellis, „Venezuela Provides More than One Million Free Eye Operations To Latin Americans“, *Venezuelanalysis* (blog), 2. srpna 2010, <https://venezuelanalysis.com/news/5543>

¹⁵⁹ Jones, „Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution“, s. 389-392.

¹⁶⁰ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 44-45.

¹⁶¹ Sarah Wagner, „Venezuela: Illiteracy Free Territory“, *Venezuelanalysis* (blog), 21. dubna 2005, <https://venezuelanalysis.com/analysis/1079>

¹⁶² Poskytovaly studentům nejen komplexní výuku, ale také stravu po dobu vyučování zdarma. Pro nejchudší rodiny tak vznikla další motivace, dbát na školní docházku svých dětí.

cíl „vymýtit“ plošně negramotnost povinným zápisem dětí do škol, kde se naučí číst a psát.¹⁶³ Později vzniká „Mise Ribas“, která si klade za cíl umožnit absolventům základních škol pokračování na školy střední, aniž by nutně jejich rodiny musely disponovat financemi. Pro úspěšné absolventy středních škol pak vznikla „Mise Sucre“, pod jejíž záštitou financovala vláda výuku na nově vzniklé Bolívarské univerzitě Venezuela¹⁶⁴, která cílila na studenty z chudších poměrů. Nakonec následovala „Mise Vuelvan Caracas“, která rozšiřovala povědomí o pracovních možnostech pro absolventy středních i vysokých škol. Vláda se tím snažila snížit koeficient nezaměstnanosti.^{165 166}

Další mise, které měly vést k celkovému zlepšení socioekonomické situace ve Venezuele byl například „Plán Bolívar 2000“, který měl co nejrychleji a nejefektivněji vyřešit základní potřeby nejchudšího obyvatelstva. „Mise Mercal“ z roku 2003 pak měla za úkol logistiku distribuce základních potravin do supermarketů napříč Venezuelou. Vznikly tak supermarkety Mercal.¹⁶⁷

5.5 EKONOMICKÁ PROMĚNA VENEZUELY BOLÍVARSKOU REVOLUCÍ

Na základě myšlenky „socialismu 21. století“ a bolívarske revoluce země, měla být ekonomika Venezuely řízena pod dohledem vlády. Země se pak měla stát nezávislou na zahraničních obchodech. S tím souvisela Chávezova pozemková reforma, která si kladla za cíl soběstačnost v potravinářském průmyslu a zamezení vysoké míry importu z okolních zemí. Chávez osobně považoval pozemkovou situaci Venezuely za feudální, jelikož víc, než polovinu úrodné půdy vlastnila 2% obyvatel. Názor většiny obyvatel na pozemkovou reformu byl díky tomu kladný. Program pro pozemkovou reformu, známý pod názvem „Vuelta al campo“ (návrat k venkovu) se opíral o čtyři základní body. Regulace velikosti pozemků na jednoho majitele, zdanění nevyužité zemědělské plochy, poskytnutí státní nevyužívané půdy zemědělcům a vyvlastnění neobdělávané půdy ve prospěch státním družstvům.^{168 169} O Chávezově pozemkové reformě tak vznikala řada spekulací a kritik,

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Mnozí si zde kladou otázku, zda tento krok nebyl pouhým prostředkem pro šíření myšlenek chavismu a tím upevňování „socialismu 21. století“.

¹⁶⁵ Sarah Wagner, „Vuelvan Caracas: Venezuela's Mission for Building Socialism of the 21st Century“, *Venezuelanalysis* (blog), 8. července 2005, <https://venezuelanalysis.com/analysis/1234>

¹⁶⁶ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s.45-47.

¹⁶⁷ Ibid., s.47.

¹⁶⁸ Simon Romero, „Chávez keeping his promise to redistribute land“, *The New York Times* (blog), 16. května 2007, https://www.nytimes.com/2007/05/17/world/americas/17iht-17venezuela.5749093.html?_r=1

¹⁶⁹ Seth DeLong, „Venezuela's Agrarian Land Reform: More like Lincoln than Lenin“, *Venezuelanalysis* (blog), 25. února 2005, <https://venezuelanalysis.com/analysis/963>

zejména v souvislosti s demokratickými a lidskoprávními ohledy. Právě pojem *znárodnování* je klíčový pro vývoj „ekonomické revoluce“ po nástupu Huga Cháveze. Tak zvaná společenská forma vlastnictví byla založena na kombinaci státního a družstevního vlastnictví významných společností, kdy zaměstnanci měli mít podíl na spravování a řízení chodu těchto společností.¹⁷⁰ Na základě venezuelské ústavy měli zaměstnanci soukromých firem právo zažádat stát o převod vlastnictví takových firem do společného podílnictví nebo pod správu družstev. Hugo Chávez ovšem tímto neznárodnoval jen domácí firmy, ale dotkl se i místních poboček zahraničních společností. V roce 2009 započalo znárodnování ropných plošin, které Hugo Chávez okomentoval slovy: *"Dávejte to, co je císařovo, císaři, a co je boží, Bohu. A dnes dodáváme: Co patří lidu, dejte lidu."*¹⁷¹ Znárodněné společnosti neměly skoro žádnou možnost se ohradit, proti takovým vládním zásahům a mnoho představitelů takových firem se obávalo, že jim nebudou proplaceny finanční kompenzace, které jim vláda za podstoupení majetku státu přislíbila.¹⁷²

V tom samém roce došlo k devalvaci venezuelského bolívaru a vytvoření paralelního kurzu ropného bolívaru. Venezuelský bolívar byl devalvován na 2,6 VEB= 1 USD a platil pro nezbytná odvětví jako potravinářství, zdravotnictví a školní potřeby. Naproti tomu ropný bolívar s kurzem 4,3 VEB= 1 USD sloužil pro automobilový, chemický a textilní průmysl. Rovněž na alkohol, tabákové výrobky, elektroniku a technologie nebo luxusní zboží. Devalvace měla oživit ekonomiku po snížení cen ropy vzhledem k celosvětové finanční krizi.¹⁷³ Za krátkou dobu však místo toho přinesla nelegální souběžný trh, inflaci a propad finančních standardů obyvatel.

Zejména znárodnění ropných společností, plošin a institucí bylo pro Chávezovu vládu klíčové, jelikož ropný průmysl zasahoval do většiny ekonomického prostředků země. Dle odhadu z roku 2006 totiž Venezuela disponovala zásobami ropy v podobě 513 miliard barelů. To ale znamenalo, že se stává ropně nejbohatší zemí světa.¹⁷⁴ Hlavní roli zde hraje společnost PDVSA, která byla od roku 2002 na základě vládních nařízení, povinna financovat svými výnosy sociální mise a uzavírat výhodné smlouvy s přátelskými státy. V roce 2006 byla omezena působnost zahraničních ropných společností na území Venezuely

¹⁷⁰ Jednalo se o klíčová průmyslová odvětví a obory, pro ekonomiku Venezuely. Řadí se zde zpracování a těžba ropy, těžkých kovů a jiných nerostných surovin. Dále telekomunikace či latifundie.

¹⁷¹ Benedict Mander, „Císař“ Chávez řídí ropné konfiskace“, *Hospodářské noviny* (blog), 12. května 2009, <https://archiv.ihned.cz/c1-37056820-cisar-chavez-ridi-ropne-konfiskace>

¹⁷² Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 56-57.

¹⁷³ Kiraz Janicke, „Venezuela's Chavez Announces Currency Devaluation, Two-Tiered Exchange Rate“, *Venezuelanalysis* (blog), 9. ledna 2010, <https://venezuelanalysis.com/news/5057>

¹⁷⁴ „Ve Venezuele nalezena největší zásoba ropy na světě“, *Týden.cz* (blog), 24. ledna 2010, https://www.tyden.cz/rubriky/byznys/ve-venezuele-nalezena-nejvetsi-zasoba-ropy-na-svete_156269.html

navýšením odvodů z výtěžků ze 40 % na 60 %.^{175 176} Chávez ale nebyl prvním prezidentem, s pokusem o znárodnění ropného průmyslu. Tento krok podnikl i C.A Pérez, s jasným cílem zvýšit příjmy vlády, což se mu povedlo. Získání ropného průmyslu na stranu vlády totiž na příkladu Venezuely znamená podrobení si téměř celé ekonomiky státu.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Jurníčková, „Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze“, s. 58-60.

ZÁVĚR

Hugo Chávez se vepsal do historie Venezuely jako hrdina chudáků a odpůrce oligarchie. V úvodu bakalářské práce byla nastíněna výzkumná otázka ve znění: *Jak se podařilo Hugu Chávezovi získat popularitu a moc, přesto, že státní převraty z roku 1992 nebyly úspěšné?* Samotná hypotéza pak předpokládala, že právě díky státním převratům vzrostla popularita Huga Cháveze, což krůček po krůčku směřovalo k úspěšné kandidatuře na prezidenta 1998. Přesto, na základě zpracování uvedených zdrojů se nedá jednoznačně říct, že by byl státní převrat v tomto případě primární příčinou získání moci. Přesto, že oba státní převraty byly neúspěšné, pohnuly smýšlením celé venezuelské společnosti. Nejen, že si lidé začali otevřeně uvědomovat problémy v zemi, způsobené nekompetentností vlády, a tím se podvědomě přikláněli k myšlenkám změny, k jakým Chávez vybízel. Velkou roli zde hrálo také umožnění veřejného výstupu v televizi, po nezdárném ukončení únorového puče. Jeho proslov měl být určen k odvolání ostatních bojujících jednotek mimo Caracas a tím zajištění příměří a konce převratu. Svou řečí nejen zastavil státní převrat, ale také dokázal uklidnit nespokojené obyvatelstvo a motivovat k budoucím zdárnějším výsledkům. Přesto, že byl posléze souzen a uvězněn, ve většině obyvatel chudších společenských vrstev jeho proslov zanechal naděje na lepší život. Tím se stal Hugo Chávez lidovým hrdinou a vidinou naděje na lepší budoucnost, i když v té době vzhledem k výkonu trestu a mediální nálepce „outsidera“ nebyl pro vládu nijak nebezpečný. Znamená to tedy, že nejen národní uvědomění po nezdařených vojenských převratech, ale i rétorické nadání Cháveze přispělo k růstu jeho popularity. Ve vězení by však setrval mnohem déle, kdyby se prezidentem nestal jeho známý, podporující Movimiento 200. Tím pádem byl amnestovaný nejen Chávez, ale i řada dalších strůjců převratů z roku 1992. Chávez osobně ale musel po propuštění z vězení zastavit veškerou činnost související s armádou. Proto se rozhodl pro metodu přímé konfrontace s lidmi a jejich problémy, což ještě víc posílilo oblíbenost jeho osoby. Lidé zkrátka měli pocit, že je jedním z nich, a proto bude správné takového člověka politicky podporovat. Navíc se myšlenky „chávismu“ a „socialismu 21. století“ cíleně opíraly o politická a socioekonomická témata, která Venezuelu zasahovala nejvíc. Vzhledem k předchozím zkušenostem ohledně reakcí vlády v dobách ekonomických a politických krizí, byl zcela nový směr Huga Cháveze vnímán jako nejpříznivější cesta. Jeho popularita proto byla nevyřčenou samozřejmostí.

Přesto, že existují i jiné prostředky, kterými se Hugo Chávez dostal k moci, státní převraty z roku 1992, zejména ten únorový, se pořád jeví v očích Venezuelanů jako počátek

„bolívarské revoluce“. Sám Hugo Chávez, na sklonku svého života, vzpomíná na 4. únor 1992 jako na den záchranu Venezuely od nespravedlnosti a hanebnosti.

„My, kteří jsme vystoupili proti temnotě, nespravedlnosti a hanebnosti, jež tehdy sužovala Venezuelu jsme byli, jak by řekl Che Guevara, vedeni velkými city lásky. Bolívarovské lásky! Lidové! Rebelující! Bojující nekonečnou osvobozující zběsilostí, která nás vedla, jak by to chtěl otec osvoboditel, k odhození strachu a záchraně vlasti. Sestry a bratři, jedenadvacet let po této občansko-vojenské rebelii, po tomto rozhodnutí přijatém s největší láskou k Venezuele, promyšlené a rozmyšlené jako jediná cesta k záchraně vlasti, žijeme v zemi skutečně a opravdově svobodné. Čtvrtého února svítla lidu naděje, díky lidu ve vojenských uniformách se znovu cítil provázen vojáky, vlastenci. Vyšli jsme, abychom se chopili mečů na obranu sociálních záruk, práv velké venezuelské humanity. Nehnala nás jiná ambice, než touha proměnit se v dědice a pokračovatele osvobozené armády. Chtěli jsme vrátit naši bolívarovskou podstatu, být v pravdě lidem ve zbrani a bojovníkem za svobodu. Čtvrtý únor, buď požehnán teď a navždy, ke konečnému vítězství. Nezávislost a socialistická vlast! Přežijeme a zvítězíme!“¹⁷⁷

SUMMARY

Hugo Chávez made his mark in the history of Venezuela as a hero for the poor and a foe for the oligarchs. The research question: “How did Hugo Chávez manage to gain popularity even though his attempts at a state coup in 1992 were unsuccessful?” was posed at the outset of the thesis. The hypothesis itself assumed that it was thanks to these coup attempts that Chávez’s popularity grew. This led to his successful candidacy for president in 1998. Even based on the given source analysis, it is inconclusive to say whether or not the state coup was the primary cause of the attainment of power. Despite the two coup attempts being unsuccessful, they did move the mindset of Venezuelan society. People started to understand the country’s issues caused by governmental incompetence and were more inclined to take Chávez’s ideas to heart. The public appearance on television right after the unsuccessful December coup played a great role in this. His speech was meant to call off other fighting factions outside of Caracas, thus ensuring a ceasefire and an end to the coup. In doing so, he was able to not only end the coup but to calm and motivate the dissatisfied

¹⁷⁷ Josef Opatrný, interview vedl David Hertl, Portréty, <https://plus.rozhlas.cz/hugo-chavez-stvoril-socialismus-pro-21-stoleti-venezuela-se-s-jeho-odkazem-8021210>

Citace je autorkou opsaná z rozhovoru. Je tedy možné, že se oproti originálu liší v interpunkci. Originál bohužel nebylo možné dohledat, nic méně autorka shledala tuto citaci ve své práci podstatnou.

population to future endeavors. Despite his trial and imprisonment, he was able to instil hope for a better life. This made Hugo Chávez a folk hero and not only national self-awareness, but rhetorical skill paired to make his popularity rise. After his prison discharge, he had to end all ties with the military and chose the method of direct confrontation with the public and the problems it faced. The ideas of “chavism” and “21st. century socialism” deliberately leaned on political and socio-economic topics that impacted Venezuela the most. Considering the experience with government reactions to economic and political crises, Chávez’s thinking was seen as the most reasonable way forward.

Even though there are other vehicles through which Chávez achieved power, it is especially the coup attempt of December 1992 that resonates in the eyes of Venezuelans as the start of the “Bolívar revolution”. Chávez himself reminisced about December 4th, 1992 as a day of Venezuela’s salvation from injustice and shame.

“We who stepped up against darkness, injustice and shame that besieged Venezuela were, as Che Guevara would have said, led by great feelings of love. Bolívar love! People love! Rebel love! Fighting with never-ending freeing fury which led us as father saviour would have wanted, to shed fear and save our homeland. Sisters and brothers, 21 years after this civilian-military rebellion, after this decision taken with the greatest love for Venezuela, thought through as the only path to the nation’s salvation, we now live in a country that is truly free. On the 4th of December, a glimmer of hope shone through to the people, thanks to people dressed in military uniform were they finally able to feel accompanied by soldiers, patriots. We came out so we could take hold of swords to protect social guarantees, rights of great Venezuelan humanity. Spurred by no other ambition than to turn into heirs and continuers of the liberation army. We wanted to return our Bolívar essence, to be true to people in arms and a fighter for liberty. The 4th of December blessed be you now and forever, to the final victory. Independence and a socialist homeland! We shall survive and be victorious!”¹⁷⁸

¹⁷⁸ Ibid.

POUŽITÁ LITERATURA

Knihy

Bankowicz, Marek. 2010. *Státní převrat*. Praha: Dokořán.

Dvořáková, Vladimíra, Radek Buben, and Jan Němec. 2012. *Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Slon.

Ferguson, Gregor. 1987. *Coup d'Etat: A practical manual*. Dorset: Arms and Armour press.

Gott, Richard. 2005. *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*. Londýn: Verso.

Jones, Bart. 2008. *Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution*. Londýn: The Bodley Head.

Klíma, Jan. 2011. *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Latell, Brian. 2012. *Castro's Secrets: Cuban Intelligence, the CIA and the Assassination of John F. Kennedy*. New York: Palgrave Macmillan.

Luttwak, Edward. 1968. *Coup d'état; practical handbook*. Londýn: The Penguin Press.

Malaparte, Curzio. 1933. *Státní převraty; jak se dělají a jak se jim zabraňuje*. Praha: Orbis. <http://librinostri.catholica.cz/download/MalaCStatPre-r.pdf>.

Marcano, Cristina, and Alberto Barerra Tyszka. 2007. *Hugo Chávez: The Definitive Biography of Venezuela's Controversial President*. New York: Random House.

McCaughan, Michael. 2005. *The battle of Venezuela*. New York: Seven Stories Press.

McCoy, Jennifer, and David J. Myers. 2006. *The unraveling of representative democracy in Venezuela*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Nelson, Brian A. 2009. *The Silence and the Scorpion: The coup against Chávez and the making of modern Venezuela*. New York: Nation books.

Opatrný, Josef. 1998. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri.

Rohde, Clifford C., Jamie Fellner, and Cynthia Brown. *Human rights in Venezuela*. New York: Human Rights Watch. https://books.google.cz/books?id=wDIhkigqO-sC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Tarver, Hollis Micheal, and Julia C. Frederick. 2006. *The history of Venezuela*. New York: Palgrave Macmillan.

Internetové články

Blum, Justin. "Chavez Pushes Petro-Diplomacy." *Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/21/AR2005112101800.html>.

Comas, José. "Caldera gana las elecciones en Venezuela." *El País*.

https://elpais.com/diario/1993/12/06/internacional/755132414_850215.html.

Comas, José. "El Supremo venezolano procesa por corrupción a Carlos Andrés Pérez." *El País*. https://elpais.com/diario/1993/05/21/internacional/737935217_850215.html.

Delgado, Antonio M. "Libro devela sangriento objetivo de la intentona golpista de Hugo Chávez." *El Nuevo Herald*. <https://www.elnuevoherald.com/noticias/mundo/america-latina/venezuela-es/article10496285.html>.

DeLong, Seth. "Venezuela's Agrarian Land Reform: More like Lincoln than Lenin." *Venezuelanalysis*. <https://venezuelanalysis.com/analysis/963>.

Ellis, Edward. "Venezuela Provides More than One Million Free Eye Operations to Latin Americans." *Venezuelanalysis*. <https://venezuelanalysis.com/news/5543>.

Guillermoprieto, Alma. "Don't cry for me, Venezuela." *The New York Review*.

<https://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/>.

Janicke, Kiraz. "Venezuela's Chavez Announces Currency Devaluation, Two-Tiered Exchange Rate." *Venezuelanalysis*. <https://venezuelanalysis.com/news/5057>.

Jimenez, Mayerling. "Vida y Obra del Comandante Supremo Hugo Rafael Chávez Frías." *Radiomundial.com*. <http://www.radiomundial.com.ve/article/vida-y-obra-del-comandante-supremo-hugo-rafael-ch%C3%A1vez-fr%C3%ADas>.

Kornblith, Miriam. "Crisis y transformación del sistema político venezolano: nuevas y viejas reglas de juego." *Biblioteca CLASCO*. <http://biblioteca.clasco.edu.ar/ar/libros/lasa97/kornblith.pdf>.

Mander, Benedict. "'Císař' Chávez řídí ropné konfiskace." *Hospodářské noviny*. <https://archiv.ihned.cz/c1-37056820-cisar-chavez-ridi-ropne-konfiskace>.

Martz, John D. "Venezuela: Economic boom and bust." *Britannica*.

<https://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Andinos#ref32707>.

Martz, John D. "Venezuela: The Hugo Chávez presidency." *Britannica*.

<https://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Hugo-Chavez-presidency>.

Millard, Peter, Cindy Hoffmann, Marisa Gertz, and Jeremy C.F Lin. "A Timeline of Venezuela's Economic Rise and Fall." *Bloomberg*.
<https://www.bloomberg.com/graphics/2019-venezuela-key-events/>.

Nelson, Brian A. "Hugo Chávez; President of Venezuela." *Britannica*.
<https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>.

Procházka, Michal. "Venezuela v době před Chávezem." *Válka.cz*.
<https://www.valka.cz/13623-Autoritativni-rezimy-v-Latinske-Americe--4-Venezuela-a-Hugo-Chavez>.

Romero, Simon. "Chávez keeping his promise to redistribute land." *The New York Times*.
https://www.nytimes.com/2007/05/17/world/americas/17iht-17venezuela.5749093.html?_r=1.

Schemo, Diana Jean. "Venezuela Pulls Off Revolution At The Pools." *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1998/12/09/world/venezuelan-pulls-off-revolution-at-the-polls.html>.

, Verónica. "La Constitución de 1999 de Venezuela." La Guía.
<https://www.laguia2000.com/venezuela/la-constitucion-de-1999-de-venezuela>.

Wagner, Sarah. "Venezuela: Illiteracy Free Territory." *Venezuelanalysis*.
<https://venezuelanalysis.com/analysis/1079>.

Wagner, Sarah. "Vuelvan Caracas: Venezuela's Mission for Building Socialism of the 21st Century." *Venezuelanalysis*. <https://venezuelanalysis.com/analysis/1234>.

Wilpert, Gregory. "Venezuela's New Constitution." *Venezuelanalysis*.
<https://venezuelanalysis.com/analysis/70>.

Internetové články bez uvedeného autora

"A Decade Under Chávez." *Human Rights Watch*.
<https://www.hrw.org/report/2008/09/18/decade-under-chavez/political-intolerance-and-lost-opportunities-advancing-human>.

"Brief History." Organisation of the Petroleum Exporting Countries.
https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm.

"Chavez wins chance of fresh terms." *BBC News*.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7891856.stm>.

"Contexto-Viernes Negro." Aviación Militar Bolivariana. <http://www.aviacion.mil.ve/wp-content/uploads/2020/04/VIERNES-NEGRO-DE-1983-COMPARATIVO-VENEZUELA.pdf>.

“Después de la Independencia: Isaías Medina Angarita.” Venezuelatuya.
<https://www.venezuelatuya.com/biografias/medina.htm>.

“Venezuela: Chávez’s war on independent media.” Index On Censorship.
<http://www.indexoncensorship.org/2009/06/venezuela-chavezs-war-on-independent-media/>.

“Venezuela Crushes Army Coup Attempt.” *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/1992/02/05/world/venezuela-crushes-army-coup-attempt.html>.

“Ve Venezuele nalezena největší zásoba ropy na světě.” *Týden.cz*.
https://www.tyden.cz/rubriky/byznys/ve-venezuele-nalezena-nejvetsi-zasoba-ropy-na-svete_156269.html.

Tabulky

“Elecciones presidenciales cuadro comparativo 1958-2000.” Poder electoral: Consejo nacional electoral. <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e006.pdf>.

Odborné časopisy

Canache, Damaris. “From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez.” *Latin American Politics and Society* 44 (1): 69-90.
<https://www.jstor.org/stable/3177111?refreqid=excelsior%3A561c5309dec3cbb50e7b8da7c98045ac&seq=1>.

Diplomové práce

Buben, Radek. 2005. “Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958; Ustavení a konsolidace paktu z Punto Fijo.” Diplomová práce, Univerzita Karlova.

Jurníčková, Lenka. 2010. “Politické a socioekonomické změny ve Venezuele za období Huga Cháveze.” Diplomová práce, Vysoká škola ekonomická.

Kohoutek, Ivan. 2016. “Autoritářské tendence ve středoamerickém regionu na příkladech Venezuely a Bolívie.” Diplomová práce, Univerzita Palackého.

Martinák, Lukáš. 2016. “Teorie vojenského převratu.” Rigorózní práce, Univerzita Palackého.

Suková, Magdaléna. 2018. “Komparace fujimorismu a socialismu 21. století.” Diplomová práce, Univerzita Hradec Králové.

Interview

Hertl, David. "Hugo Chávez stvořil socialismus pro 21. století. Venezuela se s jeho odkazem potýká dodnes: Rozhovor s Josefem Opatrným." Český rozhlas: Plus. 2020. <https://plus.rozhlas.cz/hugo-chavez-stvoril-socialismus-pro-21-stoleti-venezuela-se-s-jeho-odkazem-8021210>.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
Jméno: Sára Žáková
E-mail: 31251016@fsv.cuni.cz
Studijní obor: Mezinárodní teritoriální studia
Semestr a školní rok zahájení práce: Zimní semestr 2020/2021
Semestr a školní rok ukončení práce: Letní semestr 2020/2021
Vedoucí bakalářského semináře: prof. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.
Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Francis Raška, Ph.D.
Název práce: Státní převrat jako prostředek získání moci Huga Cháveze a formování socialismu 21. století
Charakteristika tématu práce: Práce se primárně zaměřuje na Venezuelu v období mezi lety 1992-1998, kdy mapuje cestu k moci Huga Cháveze a prostředky, které mu umožnily nabit na popularitě. Jedny z klíčových okamžiků jeho budoucí kariéry byly dva neúspěšné pokusy o vojenský státní převrat, z roku 1992. Ty nepřímou způsobem zajistily oblíbenost H. Cháveze napříč Venezuelou. Práce definuje státní převrat a propojuje jeho hlavní charakteristiku s osobností Huga Cháveze. Zároveň se zabývá proměnami Venezuely po prezidentských volbách 1998 a tím vysvětluje filosofii "chavismu" a pojem "socialismus 21. století", které prezident Chávez v zemi aplikoval. Nový směr, jakým se Venezuela začala od roku 1999 ubírat je známý pod termínem "bolívarska revoluce", jehož podstatu práce vysvětluje.
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce: Původním záměrem bylo bakalářskou práci koncipovat jako deskripci období mezi lety 1992-1998 a problémy, které vedly ke změně politického rázu Venezuely (známé jako bolívarska revoluce). Téma bylo ale moc obecné, bez hlubší charakteristiky jednotlivých politických a socioekonomických problémů země. Také zdroje se pohybovaly spíše na obecné úrovni. Proto se hlavní téma rozšířilo o politologický aspekt státního převratu, který byl v podstatě klíčovým prvkem budoucích úspěchů bolívarska revoluce, provedené Hugem Chávezem po jeho zvolení prezidentem v prosinci roku 1998. Dále se téma prohloubilo o vysvětlení konceptu "socialismus 21. století", které demonstruje veškeré politické a socioekonomické proměny Venezuely. Tak, aby byly pojmenovány události, předcházející obrazu Venezuely, jakou ji svět zná dnes.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu): Úvod Státní Převrat Venezuela před rokem 1992 Osobnost Huga Rafaela Cháveze Fríase Od neúspěšných převratů po bolívarska revoluci Bolívarska revoluce; Politická a socioekonomická proměna Venezuely vládou Huga Cháveze Závěr
Prameny a literatura: <ul style="list-style-type: none"> • Bankowicz, Marek. 2010. Státní převrat. Praha: Dokořán. • Canache, Damarys. "From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez." <i>Latin American Politics and Society</i> 44 (1): 69-90. https://www.jstor.org/stable/3177111?refreqid=excelsior%3A561c5309dec3cbb50e7b8da7c98045ac&seq=1.

- Guillermprieto, Alma. “Don´t cry for me, Venezuela.” The New York Review. <https://www.nybooks.com/articles/2005/10/06/dont-cry-for-me-venezuela/>.
- Hertl, David. “Hugo Chávez stvořil socialismus pro 21. století. Venezuela se s jeho odkazem potýká dodnes: Rozhovor s Josefem Opatrným.” Český rozhlas: Plus. 2020. <https://plus.rozhlas.cz/hugo-chavez-stvoril-socialismus-pro-21-stoleti-venezuela-se-s-jeho-odkazem-8021210>.
- Jones, Bart. 2008. Hugo! The Hugo Chávez story from Mud Hut to Perpetual Revolution. Londýn: The Bodley Head.
- McCaughan, Michael. 2005. The battle of Venezuela. New York: Seven Stories Press.
- Nelson, Brian A. “Hugo Chávez; President of Venezuela.” Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>.
- Nelson, Brian A. 2009. The Silence and the Scorpion: The coup against Chávez and the making of modern Venezuela. New York: Nation books.
- Tarver, Hollis Micheal, and Julia C. Frederick. 2006. The history of Venezuela. New York: Palgrave Macmillan.
- Wilpert, Gregory. “Venezuela´s New Constitution.” Venezuelanalysis. <https://venezuelanalysis.com/analysis/70>.

Podpis studenta a datum:

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		